Rashi on Hosea
רש"י על הושע
merged
https://www.sefaria.org/Rashi_on_Hosea
This file contains merged sections from the following text versions:
-Sefaria vocalized edition
-http://sefaria.org

רש"י על הושע

Chapter 1

Verse 1

דְּבַר ה׳ אֲשֶׁר הָיָה אֶל הוֹשֵׁעַ בֶּן בְּאֵרִי בִּימֵי עֻזִּיָּה יוֹתָם וְגו׳. אַרְבָּעָה מְלָכִים הַלָּלוּ קִפֵּץ בְּיָמָיו, שֶׁהֶאֱרִיךְ שָׁנִים בְּחַיֵּי כֻּלָּם. מִכָּאן אָמְרוּ: אוֹי לָהּ לָרְבָנוּת שֶׁמְּקַבֶּרֶת אֶת בְּעָלֶיהָ (ב,פז פסחים).
וּבִימֵי יָרָבְעָם בֶּן יוֹאָשׁ מִבְּנֵי יֵהוּא, וְאַף הוּא מָלַךְ עִם עֻזִּיָּה וְיוֹתָם, אֶלָּא שֶׁגָּרְמָה לוֹ זְכוּת לְהִמָּנוֹת עִם הַצַּדִּיקִים הַלָּלוּ, לְפִי שֶׁלֹּא קִבֵּל לָשׁוֹן הָרָע עַל עָמוֹס, כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ בִּפְסָחִים בְּפֶרֶק הָאִשָּׁה (שם), שֶׁנֶּאֱמַר (עמוס ז:י): "וַיִּשְׁלַח אֲמַצְיָה וְגוֹמֵר קָשַׁר עָלֶיךָ עָמוֹס וְגו׳":

Verse 2

תְּחִלַּת דְּבֶר ה׳ בְּהוֹשֵׁעַ. רַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ תְּחִלָּה לְאַרְבָּעָה נְבִיאִים שֶׁנִּתְנַבְּאוּ (בַּיָּמִים הַלָּלוּ) הוֹשֵׁעַ יָשַׁעְיָה עָמוֹס וּמִיכָה. יָשַׁעְיָה נִתְנַבֵּא שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה ו:ד) "וַיָּנֻעוּ אַמּוֹת הַסִּפִּים" וְגוֹמֵר, וְהוּא הָיָה יוֹם שֶׁנִּתְנַגַּע עֻזִּיָּה שֶׁנִּכְנַס לַהֵיכָל שֶׁרָעֲשׁוּ הָעֶלְיוֹנִים לְשָׁרְפוֹ וְתַחְתּוֹנִים לְבָלְעוֹ כְּעָנְשָׁן שֶׁל עֵדָת קֹרַח שֶׁהָיוּ בָהֶם בְּלוּעִין וּשְׂרוּפִים. בְּעָמוֹס נֶאֱמַר שְׁנָתַיִם לִפְנֵי הָרַעַשׁ וְהוֹשֵׁעַ קֹדֶם לְכֻלָּם וּמִיכָה הָיָה אַחֲרוֹן לְכֻלָּם שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ (מיכה א:א) "בִּימֵי יוֹתָם אָחָז יְחִזְקִיָּה" וְלֹא נֶאֱמַר בּוֹ ׳עֻזִּיָּה׳. וּפְשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא תְּחִלַּת דִּבּוּר שֶׁנִּדְבַּר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עִם הוֹשֵׁעַ אָמַר לוֹ כֵּן.
קַח לְךָ אֵשֶׁת זְנוּנִים. רַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ כְּמַשְׁמָעוֹ, לְפִי שֶׁאָמַר עַל יִשְׂרָאֵל הַחֲלִיפָם בְּאֵמָה (פסחים פז,א) אַחֶרֶת, כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ בִּפְסָחִים רֵישׁ פֶּרֶק הָאִשָּׁה:
וְיַלְדֵי זְנוּנִים. שֶׁתֵּלֵד לְךָ יְלָדִים שֶׁיִּהְיוּ סְפֵקֵי מַמְזֵרוּת, וְיוֹנָתָן תִּרְגֵּם "אִתְּנַבִּי נְבוּאָה עַל יָתְבֵי קַרְתָּא טַעֲוָותָא", וְקַח הָאָמוּר כָּאן לְשׁוֹן ׳לְמוּד׳ הוּא (משלי ד:ב) לַמֵּד אוֹתָן לָשׁוּב בְּתְשׁוּבָה:
כִּי זָנֹה תִּזְנֶה. לְשׁוֹן הוֹוֶה הוּא:

Verse 3

אֶת גֹּמֶר. רַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ (פסחים פז,א-ב): כָּךְ שְׁמָהּ עַל שֵׁם זְנוּתָהּ, שֶׁהַכֹּל גּוֹמְרִין בָּהּ וְדָשִׁין בָּהּ כִּדְבֵלָה. וְיוֹנָתָן תִּרְגֵּם: גְּמֶר, שֶׁאִם יָשׁוּבוּ מִדַּרְכָּם גָּמְרָה פֻּרְעָנוּתָם, וְאִם לָאו יִהְיוּ כְּנוֹבֶלֶת מִתְאֲנָה (ישעיה לד:ד):
וַתַּהַר וַתֵּלֶד "וְאוֹסִיפוּ לְמֶעְבַּד עוֹבָדִין בִּישִׁין" (תרגום יונתן).

Verse 4

קְרָא שְׁמוֹ יִזְרְעֶאל. "קְרֵי שׁוּמְהוֹן מְבַדְּרָיָא" (תרגום יונתן), הִתְנַבֵּא עֲלֵיהֶן שֶׁיִּגְלוּ וְיִהְיוּ זְרוּעִין בָּאֲרָצוֹת:
אֶת דְּמֵי יִזְרְעֶאל. כְּתַרְגּוּמוֹ, אֶת דְּמֵי בֵּית אַחְאָב שֶׁהָרַג יֵהוּא בְּיִזְרְעֶאל (מלכים ב ט:כא-כז; י:א-יא), עַל שֶׁעָבְדוּ אֶת הַבַּעַל וְהָלְכוּ הוּא וּבָנָיו אַחֲרֵי כֵן וְעָבְדוּ עֲבוֹדָה זָרָה לְכָךְ אֲנִי חוֹשֵׁב עֲלֵיהֶם דְּמֵי בֵּית אַחְאָב כְּדָם נָקִי.
עַל בֵּית יֵהוּא. יָרָבְעָם בֶּן יוֹאָשׁ מִבְּנֵי יֵהוּא הָיָה (מלכים ב טו:י) וּזְכַרְיָה בְּנוֹ נֶהֱרַג

Verse 5

Verse 6

לֹא אוֹסִיף עוֹד אֲרֹחֵם. לְרַחֵם:
כִּי נָשֹׂא אֶשָּׂא לָהֶם. אֶחֱלֹק לָהֶם מְנַת כּוֹסָם וּפְעֻלָּתָם, כְּמוֹ "וַיִּשָּׂא מַשְׂאֵת" (בראשית מג:לד):

Verse 7

וְאֶת בֵּית יְהוּדָה אֲרַחֵם. לְאַחֵר שֶׁאַשְׁבִּית אֶת מַמְלְכוּת יִשְׂרָאֵל, שֶׁמִּשֶּׁגָּלוּ עֲשֶׂרֶת הַשְּׁבָטִים הָיוּ בֵּית יְהוּדָה בִּכְלַל הָרַחֲמִים מֻחְזָקָיְהוּ עַד צִדְקִיָּהוּ:

Verse 8

וַתִּגְמֹל אֶת לֹא רֻחָמָה. לְפִי תַּרְגּוּמוֹ וִיכַלֶּה אוֹתוֹ הַדּוֹר בֵּין הָעוֹבְדֵי כוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת שָׁם שֶׁגָּלוּ:
וַתַּהַר וַתֵּלֶד בֵּן. "וְאוֹסִיפוּ וַעֲבַדוּ עוֹבָדִין בִּישִׁין" (תרגום יונתן), וּלְפִי פְּשׁוּטוֹ כְּמַשְׁמָעוֹ:

Chapter 2

Verse 1

וְהָיָה מִסְפַּר. מָה עִנְיַן פֻּרְעָנוּת וְנֶחָמָה סְמוּכִין בְּדִבּוּר אֶחָד? וְרַבּוֹתֵינוּ פֵּרְשׁוּ בְּפָסְחִים (פסחים פז,ב): הִרְגִּישׁ הוֹשֵׁעַ בְּעַצְמוֹ שֶׁחָטָא עַל שֶׁאָמַר "הַחֲלִיפֵם", עָמַד וּבִקֵּשׁ עֲלֵיהֶם רַחֲמִים. וּבְסִפְרֵי דְּבֵי רַב פָּרָשַׁת "וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בַּשִּׁטִּים" (במדבר כה:א) שָׁנִינוּ: רַבִּי אוֹמֵר, יֵשׁ פָּרָשִׁיּוֹת סְמוּכוֹת זוֹ לָזוֹ וּרְחוֹקוֹת זוֹ מִזּוֹ כִּרְחוֹק מִזְרָח מִמַּעֲרָב – "כִּי אַתֶּם לֹא עַמִּי" וְ"הָיָה מִסְפַּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּחוֹל הַיָּם". מָה עִנְיָן זֶה אֵצֶל זֶה? מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁכָּעַס עַל אִשְׁתּוֹ, שָׁלַח אַחַר הַסּוֹפֵר לָבוֹא וְלִכְתֹּב לָהּ גֵּט. עַד שֶׁלֹּא בָּא הַסּוֹפֵר, נִתְרַצָּה הַמֶּלֶךְ לְאִשְׁתּוֹ. אָמַר הַמֶּלֶךְ: "אֶפְשָׁר יֵצֵא סוֹפֵר זֶה מִכָּאן חָלוּק?" כְּלוֹמַר לִבּוֹ חָלוּק וְתוֹהֶה לוֹמַר "לָמָּה שָׁלַח אַחֲרַי?" אָמַר לוֹ: "בֹּא וּכְתֹב לָהּ שֶׁאֲנִי כּוֹפֵל לָהּ כְּתֻבָּתָהּ". וּלְפִי פְּשׁוּטוֹ כָּךְ הִיא מְמִיכָתוֹ: "כִּי אַתֶּם לֹא עַמִּי וְאָנֹכִי לֹא אֶהְיֶה לָכֶם" – אֶרְאֶה עַצְמִי כְּאִלּוּ אֵינִי לָכֶם, וְתִגְלוּ לְבֵין הָאֻמּוֹת, וְאַף שָׁם תִּרְבּוּ וְתִצְמְחוּ, וְשָׁם תָּשׁוּבוּ אֶל לְבַבְכֶם לָשׁוּב אֵלַי, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר עַל יְדֵי מֹשֶׁה (דברים ל:א): "וְהֵשִׁבֹתָ אֶל לְבָבֶךָ בְּכָל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הִדִּיחֲךָ וְגוֹ' וְשַׁבְתָּ ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת שְׁבוּתְךָ וְגוֹ'" (דברים ל:ג). אַף כָּאן: "וְנִקְבְּצוּ בְּנֵי יְהוּדָה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל יַחְדָּיו וְגוֹ'" (הושע ב:ב):

Verse 2

רֹאשׁ אֶחָד. דָּוִד מַלְכָּם:
כִּי גָדוֹל יוֹם. קִבּוּץ זְרִיעָתָם:

Verse 3

אִמְרוּ לַאֲחֵיכֶם עַמִּי. כְּתַרְגּוּמוֹ: "תּוּבוּ לְאוֹרַיְתִי וְעַל כְּנִישְׁתְּכוֹן אֲרַחֵם":

Verse 4

רִיבוּ בְאִמְּכֶם. בְּכְנֶסְיָה שֶׁלָּכֶם שֶׁל עַכְשָׁיו שֶׁהִיא אֵם לַדּוֹרוֹת הַבָּאִים:
מִבֵּין שָׁדֶיהָ. דֶּרֶךְ הַנּוֹאֲפוֹת שֶׁמְּמַעֲכִין לָהֶם בֵּין דַּדֵּיהֶם, וְיוֹנָתָן תִּרְגֵּם: "וּפוּלְחַן טָעוּתָהּ מִבֵּין קִירוֹהָא":

Verse 5

כְּיוֹם הִוָּלְדָהּ. כְּיוֹם שֶׁמְּצָאתִיהָ בְּמִצְרַיִם, כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ בִּיחֶזְקֵאל (יחזקאל טז:ד-ה):
"וּמוֹלַדְתֵּךְ בְּיוֹם הוּלֶדֶת אוֹתָךְ לֹא כָרַת שָׁרֵךְ... וַתֶּשְׁלְכִי אֶל פְּנֵי הַשָּׂדֶה בְּגֹעַל נַפְשֵׁךְ לֹא חָסָה עָלַיִךְ עָיִן":
כַּמִּדְבָּר. גְּזֵרוֹת שֶׁגָּזַרְתִּי עֲלֵיהֶם בַּמִּדְבָּר, שָׁם "יִתַּמּוּ וְשָׁם יָמֻתוּ" (במדבר יד:לה):

וַהֲמִיתִיהָ. "וְאֶקְטְלִינַּהּ":

Verse 6

Verse 7

אִמָּם. כְּנֵסְיָה שָׁלָהֶם:
הוֹבִישָׁה הוֹרָתָם. בְּהִיתוּ מַלְפֵיהוֹן (תרגום יונתן) הַחֲכָמִים הַמּוֹרִים לָהֶם הוֹרָאוֹת, בּוּשִׁים
מִפְּנֵי עַמֵּי הָאָרֶץ. אוֹמְרִים לָהֶם: לֹא תִגְנְבוּ (ויקרא יט:יא), וְהֵם גּוֹנְבִים. לֹא תַלְוּוּ
בְּרִבִּית (ויקרא כה:לז), וְהֵם מַלְוִים:
(אַחֲרֵי מְאַהֲבַי. בְּדַרְכֵי הָעַכּוּ"ם (שמות רבה מו:ד):

Verse 8

הִנְנִי שָׂךְ. לְשׁוֹן 'סְגִירָה', כְּמוֹ "הָסֵר מְשׂוּכָתוֹ" (ישעיהו ה:ה), "כִּמְשׂוּכַת חָדָק" (משלי
טו:יט):
אֶת דַּרְכֵּךְ. דְּרָכִים וּשְׁבִילִים שֶׁאַתְּ הוֹלֶכֶת בָּהֶם:

Verse 9

וְרִדְפָה. מִמְּשְׁקֻלוֹת לָשׁוֹן כָּבֵד הוּא זֶה, כְּמוֹ (משלי יב:יא) "וּמְרַדֵּף רֵקִים", פורקצי"ר,
בְּלַע"ז, כְּלוֹמַר תַּחֲזוֹר אַחֲרֵיהֶם וְלֹא תַשִּׂיגֵם:
אֶת מְאַהֲבֶיהָ מְצָרִים וְאַשּׁוּר, וְלֹא תוּכְלִי לְבַקֵּשׁ מֵהֶם עֶזְרָה:
וּבִקְּשָׁתַם. וּבִקְּשָׁה אוֹתָם:

Verse 10

לֹא יָדָעָה. לֹא שָׂמָה אֶל לִבָּהּ, וְהֶרְאֵת עַצְמָהּ כְּלֹא יוֹדַעַת:
וְכָסָף הִרְבֵּיתִי לָהּ וְזָהָב. וְהֵם עָשְׂאוּהוּ לַבָּעַל:

Verse 11

בְּעִתּוֹ. בְּעֵת גְּמַר בְּשׁוּל הַפֵּרוֹת:
וְהִצַּלְתִּי:
צַמְרִי וּפִשְׁתִּי אֲשֶׁר הָיָה לְכַסּוֹת אֶת עֶרְוָתָהּ, כָּל 'הַצָּלָה' שֶׁבַּמִּקְרָא לְשׁוֹן תְּרוּמָה וְהַפְרָשָׁה
הוּא, וּמוֹכִיחַ עָלָיו "וַיַּצֵּל אֱלֹהִים אֶת מִקְנֵה אֲבִיכֶם" (בראשית לא:ט), "כִּי כָל הָעֹשֶׁר
אֲשֶׁר הִצִּיל" (שם):

Verse 12

וְאִישׁ לֹא יַצִּילֶנָּה מִיָּדִי. אַף זְכוּת אֲבוֹתָם תַּמָּה (שבת נה,א):

Verse 13

Verse 14

וְהַשְׁמֹתִי. לְשׁוֹן 'שְׁמָמָה':
אֶתְנָהּ. כְּמוֹ 'אֶתְנָן':
וְשַׁמְתִּים לְיַעַר. שֶׁהַחַיּוֹת מְהַלְּכוֹת שָׁם וְאוֹכְלוֹת הַפֵּרוֹת:

Verse 15

וּפָקַדְתִּי עָלֶיהָ. שְׁכַר פֵּרָעוֹנוֹת:
יְמֵי הַבְּעָלִים אֲשֶׁר תַּקְטִיר: תָּמִיד לָהֶם, וְלָשׁוֹן הוֹוֶה הוּא.
וַתַּעַד נִזְמָהּ וְחָלְיָתָהּ. לְשׁוֹן 'עֲדִי', כְּזוֹנָה הַמִּתְקַשֶּׁטֶת לִקְרַאת נוֹאֲפִים:
וְחָלְיָתָהּ. בִּלְשׁוֹן עַרְבִי הוּא קְשׁוּט:

Verse 16

לָכֵן הִנֵּה אָנֹכִי מְפַתֶּיהָ. מְשַׁדְּלָה לְהִמָּשֵׁךְ אַחֲרַי, לוזאנייר״ בְּלַעַ״ז. וּמַהוּ הַפְּתוּי?
וְהוֹלַכְתִּיהָ הַמִּדְבָּר – בַּגּוֹלָה שֶׁהוּא לָהּ כְּמִדְבָּר וְצִיָּה, וְשָׁם תָּשִׁיב אֶל לִבָּהּ כִּי טוֹב לָהּ
כְּשֶׁעָשְׂתָה רְצוֹנִי מִכְּשֶׁמָּרְדָה בִּי (הושע ב:ט):

Verse 17

אֶת כְּרָמֶיהָ. תִּרְגֵּם יוֹנָתָן לְשׁוֹן פַּרְנָסִים וּמַנְהִיגִים, וְכֵן ״לֹא יִפְנֶה דֶּרֶךְ כְּרָמִים״ (איוב
כד:יח), וְכֵן ״כַּרְמִי שֶׁלִּי לֹא נָטָרְתִּי״ (שיר השירים א:ו). דָּבָר אַחֵר: וְהוֹלַכְתִּיהָ הַמִּדְבָּר
– לְמִדְבַּר סִיחוֹן וְעוֹג, וּבְסִגְנוֹן זֶה נִתְנַבֵּא (יחזקאל כ:לה) שֶׁנֶּאֱמַר: ״וְהֵבֵאתִי אֶתְכֶם אֶל
מִדְבַּר הָעַמִּים וְנִשְׁפַּטְתִּי אִתְּכֶם שָׁם כַּאֲשֶׁר נִשְׁפַּטְתִּי אֶת אֲבוֹתֵיכֶם וְהֵבֵאתִי אֶתְכֶם בְּמָסֹרֶת הַבְּרִית
וּבָרוֹתִי מִכֶּם הַמּוֹרְדִים וְגוֹ׳״ (פסיקתא דרב כהנא ה,ח; רות רבה ה,ו), וְהַכְּשֵׁרִים
אֲקַיֵּם, וְזֶהוּ אֶת כְּרָמֶיהָ
וְאֶת עֵמֶק עָכוֹר עֹמֶק הַצָּרוֹת שֶׁהָיוּ עֲכוּרִים שָׁם אֶתֵּן לָהּ לְפֶתַח תִּקְוָה, שֶׁמִּתּוֹךְ אוֹתָן צָרוֹת
תְּתֵן לֵב לָשׁוּב אֵלַי
וְעָנְתָה שָׁמָּה. לְשׁוֹן ׳דִּירָה׳, כְּמוֹ ״מְעוֹן אֲרִיוֹת״ (נחום ב:יב)
כִּימֵי נְעוּרֶיהָ. שֶׁיָּשְׁבָה בְּמִצְרַיִם יָמִים רַבִּים
וּכְיוֹם עֲלוֹתָהּ וְגוֹ׳: שֶׁצָּעֲקָה אֵלַי מִמִּצְרַיִם מִתּוֹךְ שִׁעְבּוּד וּגְאֻלָּתִיהָ, כֵּן גַּם עַתָּה

Verse 18

תִּקְרְאִי אִישִׁי וְגוֹ׳. תַּעֲבְדוּנִי מֵאַהֲבָה וְלֹא מִיִּרְאָה, אִישִׁי לְשׁוֹן אִישׁוּת וְחִבַּת נְעוּרִים
(ירמיה ב:ב):
בַּעְלִי. לְשׁוֹן אַדְנוּת וּמוֹרָא, וְרַבּוֹתֵינוּ פֵּרְשׁוּ (פסחים פז,א; כתובות עא,ב): כְּכַלָּה
בְּבֵית חָמִיהָ, וְלֹא כְּכַלָּה בְּבֵית אָבִיהָ

Verse 19

וְלֹא יִזָּכְרוּ עוֹד יִשְׂרָאֵל בִּשְׁמָם שֶׁל בָּעָלִים, אוֹ לֹא יִזָּכְרוּ הַבְּעָלִים בִּשְׁמָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל לוֹמַר
שֶׁהֵם אֱלָהוּת לָהֶם, אוֹ לֹא יִזָּכֵר שֵׁם הַבְּעָלִים עוֹד, כְּמַה דְּאָמַר (ישעיהו ב:יח) ״וְהָאֱלִילִים
כָּלִיל יַחֲלֹף״

Verse 20

עִם חַיַּת הַשָּׂדֶה שֶׁאַשְׁבִּית מַזִּיקִין מִן הָעוֹלָם, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (ישעיה יא:ט): ״לֹא יָרֵעוּ
וְלֹא יַשְׁחִיתוּ וְגוֹ׳״

Verse 21

בְּצֶדֶק וּבְמִשְׁפָּט. שֶׁתִּתְנַהֲגוּ בָּהֶן
וּבָחַסְד וּבְרַחֲמִים. שֶׁיָּבֹא לְךָ מֵאִתִּי עַל יְדֵיהֶם. בְּאַבְרָהָם אָבִינוּ כְּתִיב (בראשית יח:יט):
״כִּי יְדַעְתִּיו לְמַעַן אֲשֶׁר יְצַוֶּה וְגוֹ׳ לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט״, וּכְנֶגְדָּן נָתַן לְבָנָיו חֶסֶד
וְרַחֲמִים מֵאֵת הַקָּבָ״ה, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים יג:יח): ״וְנָתַן לְךָ רַחֲמִים״, ״וְשָׁמַר ה׳ אֱלֹהֶיךָ לְךָ
אֶת הַבְּרִית וְאֶת הַחֶסֶד״ (שם יז). פָּסְקוּ מִן הַצְּדָקָה וְהַמִּשְׁפָּט, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (עמוס ה:ז):
״הַהוֹפְכִים לַלַּעֲנָה מִשְׁפָּט וּצְדָקָה לָאָרֶץ הִנִּיחוּ״, אַף הַקָּבָ״ה אָסַף מֵהֶם הַחֶסֶד וְהָרַחֲמִים,
שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיהו טו:א): ״כִּי אָסַפְתִּי אֶת שְׁלוֹמִי מֵאֵת הָעָם הַזֶּה אֶת חַסֶּד וְאֶת הָרַחֲמִים״.
וּכְשֶׁיַּחְזְרוּ לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיהו א:כז): ״צִיּוֹן בְּמִשְׁפָּט תִּפָּדֶה וְגוֹ׳״,
הַקָּבָ״ה מוֹסִיף עֲלֵיהֶם רַחֲמִים וָחֶסֶד, וְעוֹשֶׂה אוֹתָן עֲטָרָה לְאַרְבַּעְתָּן וּמוֹשִׁיבָן בִּרְאֹשָׁן

Verse 22

וְאֵרַשְׂתִּיךְ לִי בֶּאֱמוּנָה. בִּשְׂכַר הָאֱמוּנָה שֶׁהֶאֱמַנְתְּ בַּגּוֹלָה לַהַבְטָחוֹת שֶׁעַל יְדֵי נְבִיאַי (מכילתא
בשלח ויהי ו):

Verse 23

אֶעֱנֶה אֶת הַשָּׁמַיִם. לְצוֹק אֶל הַשְּׁחָקִים מִפֶּלֶג הַטּוֹב הַתְּלוּיִים בְּמַאֲמָר, וְהֵם יַעֲנוּ לְצוֹק מַיִם
עַל הָאָרֶץ

Verse 24

אֶת יִזְרְעֶאל. אֶת בְּנֵי הַגּוֹלָה שֶׁנִּזְרְעוּ וְנִקְבְּצוּ:

Verse 25

וּזְרַעְתִּיהָ לִּי כְּזוֹרֵעַ סְאָה לְהַכְנִיס כַּמָּה כּוֹרִין, כֵּן יִתְוַסְּפוּ עֲלֵיהֶן בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל כַּמָּה גֵּרִים (פסחים פז,ב):

Chapter 3

Verse 1

אֲהוּבַת רֵעַ. חֲבִיבָה עַל בַּעְלָהּ וַאֲהוּבָה לוֹ, וְהִיא מְנָאֶפֶת תַּחְתָּיו, כְּאַהֲבַת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת יִשְׂרָאֵל וְהֵם זוֹנִים תַּחְתָּיו אֶל אֱלֹהִים אֲחֵרִים (דברים לא:טז):
אֲשִׁישֵׁי עֲנָבִים. פֵּרֹשׁ מְנַחֵם: גְּבִיעֵי יַיִן, אוֹהֲבִים לְהִשְׁתַּכֵּר בְּיֵינָם וְאֵינָם עוֹסְקִים בַּתּוֹרָה. וְכֵן מָצִינוּ שֶׁמּוֹכִיחָם בְּמָקוֹם אַחֵר עַל כָּךְ: "הַשּׁוֹתִים בְּמִזְרְקֵי יַיִן" (עמוס ו:ו):

Verse 2

וָאֶכְרֶה לִּי. לְשׁוֹן 'סְחוֹרָה', ברגנייא"א בְּלַעַ"ז, כְּמוֹ (בראשית נ:ה) "אֲשֶׁר כָּרִיתִי לִי", וּבְכָרֵכֵי הַיָּם קוֹרִין לְמָכִירָה כִּירָה (סוטה יג,א; חולין צב,א):
בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר כֶּסֶף וְחֹמֶר שְׂעוֹרִים וְלֶתֶךְ שְׂעוֹרִים. תִּרְגֵּם יוֹנָתָן: "וּפָרַקְתִּינוּן בְּמֵימְרִי בְּיוֹם חֲמִשָּׁה עָשָׂר לְיָרֵחַ נִיסָן וִיהַב יַת כֶּסֶף תַּקָּלָיָא כְּפוּר לְנַפְשֵׁיהוֹן וַאֲמָרִית דִּיהוֹן מְקָרְבִין קָדָמַי עוֹמֶר אֲרָמוּתָא מְעַלְּלַת שְׂעוֹרִין", כְּלוֹמַר לֹא הוֹגַעְתִּים בְּדָבָרִים קָשִׁים כֶּסֶף – בְּט"ו בְּנִיסָן. וְחֹמֶר וְלֶתֶךְ הֲרֵי אַרְבָּעִים וְחָמֵשׁ, שֶׁהַחוֹמֶר שְׁלוֹשִׁים סְאָה וְהַלֶּתֶךְ חֲצִי חֹמֶר: בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר כֶּסֶף – בְּט"ו בְּנִיסָן. וְחֹמֶר וְלֶתֶךְ הֲרֵי אַרְבָּעִים וְחָמֵשׁ, שֶׁהַחוֹמֶר שְׁלוֹשִׁים סְאָה וְהַלֶּתֶךְ חֲצִי חֹמֶר: הוּא נִדְרָשׁ: בְּט"ו בְּאִיָּר, וּמִשָּׁם לַחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם מִנְיַן סְאִין שֶׁל לֶתֶךְ, בַּיּוֹם הַזֶּה בָּאוּ מִדְבַּר סִינַי בְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ סִיוָן (שמות יט:א). וּבְשֶׁם רַב הַאי מָצָאתִי דָּבָר הָגוּן, "וָאֶכְרֶה לִי וְגוֹ'", קָצַבְתִּי דְּמֵי כֹּפֶר פְּדְיוֹנָהּ לְנֶגְדִּי בְּדָמִים קַלִּים: הָאוֹמֵר עֶרֶךְ נַפְשִׁי עָלַי "אִם מִבֶּן שִׁשִּׁים וָמַעְלָה וְהָיָה עֶרְכְּךָ חֲמִשָּׁה עָשָׂר שֶׁקֶל" (ויקרא כז:ז). וְחֹמֶר שְׂעוֹרִים. עֶרֶךְ זָכָר "מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה וְעַד בֶּן שִׁשִּׁים חֲמִשִּׁים שֶׁקֶל" (ויקרא כז:ג), וְהֵם דְּמֵי פִּדְיוֹן חֹמֶר שְׂעוֹרִים שֶׁגַּם הוּא חֲמִשִּׁים שֶׁקֶל כֶּסֶף (ויקרא כז:טז). וְלֶתֶךְ שְׂעוֹרִים דְּמֵי פִּדְיוֹן קַרְקַע לֶתֶךְ שְׂעוֹרִים לַמִּקְדָּשׁ, עֶשְׂרִים וַחֲמִשָּׁה שְׁקָלִים הוּא עֶרֶךְ הַקַּצּוּב מִבֶּן חֹדֶשׁ עַד חֲמֵשׁ שָׁנִים חֲמֵשׁ שְׁקָלִים (ויקרא כז:ו), וּ"מִבֶּן חֲמֵשׁ שָׁנִים עַד בֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וְהָיָה עֶרְכְּךָ עֶשְׂרִים שְׁקָלִים" (ויקרא כז:ה), הֲרֵי עֶשְׂרִים וַחֲמִשָּׁה. אַחַר כָּל הַחִבָּה הַזֹּאת, אָמַרְתִּי לָהּ יָמִים רַבִּים תֵּשְׁבִי לִי לֹא תִזְנִי לֵאלֹהִים אֲחֵרִים, כִּי אִם תִּזְנִי יָמִים רַבִּים יֵשְׁבוּ בָּנַיִךְ אֵין מֶלֶךְ וְאֵין שַׂר וְאֵין זֶבַח בַּמַּקֵּדֶשׁ בִּיהוּדָה, וְאֵין מַצֵּבָת הַבַּעַל בְּשׁוֹמְרוֹן לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל, וְאֵין אֵפוֹד שֶׁל אוּרִים וְתוּמִּים הַמַּגִּיד לָהֶם נֶעֱלָמוֹת, וְאֵין תְּרָפִים, הֵם דְּמוּת הַנַּעֲשִׂים בְּכִוּוּן שָׁעָה אַחַת הָעֲשׂוּיָה לְכָךְ וּמְדַבְּרִים מֵאֲלֵיהֶן וּמַגִּידִים נֶעֱלָמוֹת. וְכֵן תִּרְגֵּם יוֹנָתָן "וְלֵית אֵפוֹדָא וּמְתָנֵי".

Verse 4

Verse 5

אַחַר. יְמֵי הַגּוֹלָה.
יָשׁוּבוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל וּבִקְשׁוּ אֶת ה׳ וְגוֹ׳. תָּנָא מְשׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי: בִּשְׁלוֹשָׁה דְּבָרִים מָאֲסוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בִּימֵי רְחַבְעָם – בְּמַלְכוּת שָׁמַיִם, וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד, וּבְבֵית הַמִּקְדָּשׁ. הֲדָא הוּא דִכְתִיב (מלכים א יב:טז): ״מַה לָּנוּ חֵלֶק בְּדָוִד״ – כְּמַשְׁמָעוֹ, ״לְאָהָלֶיךָ יִשְׂרָאֵל״ (שם) – אַל תִּקְרֵי ״לְאָהָלֶיךָ״ אֶלָּא ״לֵאלֹהֶיךָ״, ״רְאֵה בֵיתְךָ דָּוִד״ (שם) – זֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ. אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן מְנַסְיָא: אֵין מַרְאִין סִימָן טוֹב לְיִשְׂרָאֵל עַד שֶׁיַּחְזְרוּ וְיִבְקְשׁוּ שְׁלָשְׁתָן: ״אַחַר יָשׁוּבוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּבִקְשׁוּ אֶת ה׳״ – זוֹ מַלְכוּת שָׁמַיִם, ״וְאֶת דָּוִד מַלְכָּם״ – כְּמַשְׁמָעוֹ, ״וּפָחֲדוּ אֶל ה׳ וְאֶל טוּבוֹ״ – זֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, כְּמָה דְאַתְּ אָמַר ״הָהָר הַטּוֹב הַזֶּה״:

Chapter 4

Verse 1

Verse 2

אֱלֹה וְכַחֵשׁ: נִשְׁבָּעִין בְּשֶׁקֶר.
פָּרְצוּ. תִּרְגֵּם יוֹנָתָן: ״וּמוֹלִידִין בְּנִין מְנַשֵּׁי חַבְרֵיהוֹן״.
וְדָמִים בְּדָמִים נָגָעוּ. ״חוֹבִין עַל חוֹבִין מוֹסִיפִין״ (תרגום יונתן), וּלְפִי מַשְׁמָעוֹ:
פָּרְצוּ הַגָּדֵר וְהִרְבּוּ שְׁפִיכוּת דָּמִים, עַד נָגַע דַּם הָרוֹג זֶה בְּדַם חֲבֵרוֹ:

Verse 3

תֶּאֱבַל. תֶּחֱרַב, וְיִגְדַּל הָאֵבֶל בָּהּ:
יֶאֱסֹפוּ. ״יְזַעֲרוּן מִן קֳדָם חוֹבֵיהוֹן״ (תרגום יונתן), לְשׁוֹן ׳כְּלָיוֹן׳, כְּמוֹ ״אָסֹף אֶסְפֵּם״ (ירמיה ח:יג).

Verse 4

אַךְ אִישׁ אַל יָרֶב. אַתֶּם מַתְרִין בְּנִבְיאֵי אֱמֶת שֶׁלֹּא יְרִיבוּן אִתְּכֶם וְלֹא יוֹכִיחוּ אֶתְכֶם, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בְּעָמוֹס (עמוס ז:י) שֶׁאָמַר לוֹ אֲמַצְיָה כֹּהֵן בֵּית אֵל לֹא תִנָּבֵא עַל בֵּית יִשְׂרָאֵל וְלֹא תַּטִּיף עַל בֵּית יִשְׂחָק, וְהוּא בִּימֵי יָרָבְעָם בֶּן יוֹאָשׁ שֶׁנִּתְנַבֵּא הוֹשֵׁעַ בְּיָמָיו וְעָמְדָה כְּמְרִיבֵי כֹהֵן. ״נָצָן עִם מַלְפֵּיהוֹן״ (תרגום יונתן), שֶׁהַכֹּהֲנִים הָיוּ בְּנֵי הוֹרָאָה, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: ״יוֹרוּ מִשְׁפָּטֶיךָ לְיַעֲקֹב״ (דברים לג:י):

Verse 5

וְכָשַׁלְתָּ הַיּוֹם וְגוֹ׳. ״וְתִתְקָלוּן בִּימָמָא, וְיִתְקְלוּן נְבִיאֵי שְׁקָרָא דְעִמְכוֹן כְּדִבְלַיְלְיָא, וְאַבְהֵית כְּנִשְׁתְּכוֹן״ (תרגום יונתן), וַאֲבַיִּישׁ כְּנִיסְיָה שָׁלְכֶם:
נְבִיאֵי עַמְּךָ. נְבִיאִים שֶׁעִמְּךָ:
וְדָמִיתִי. כְּמוֹ ״נִדְמוּ עַמִּי״ (הושע ו:ז), כְּאָדָם הַיּוֹשֵׁב וְתוֹהֶא וְאֵין מַעֲנֶה בְּפִיו:

Verse 6

אֶשְׁכַּח בָּנֶיךָ. שֶׁאוֹתָן שֶׁעָמְדוּ עַל הַר סִינַי נָתְנוּ בְּנֵיהֶם עֲרֵבִים תַּחַת אֲבוֹתֵיהֶם לִשְׁמֹר אֶת הַתּוֹרָה (תנחומא, ויגש ב; שוחר טוב ח,ד):

Verse 7

כְּרֻבָּם כֵּן חָטְאוּ. כְּשָׁרְבוּ וְגָדְלוּ כֵּן הוֹסִיפוּ לַחֲטֹא. כֵּן חָטְאוּ לְשׁוֹן עִבְרִי כֵּן בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת: ״כַּאֲשֶׁר יְעַנּוּ אֹתוֹ כֵּן יִרְבֶּה״ (שמות א:יב), ״קָרְאוּ לָהֶם כֵּן הָלְכוּ מִפָּנֶיהֶם״ (הושע יא:ב) – כָּל כַּמָּה שֶׁהַנְּבִיאִים קוֹרְאִין לָהֶם לְהוֹכִיחָן, כֵּן הֵם הָיוּ בוֹרְחִין מִפָּנֶיהֶם:
כְּרֻבָּם כֵּן חָטְאוּ. לְפִיכָךְ כְּבוֹדָם בְּקַלּוֹן אָמִיר:

Verse 8

חַטַּאת עַמִּי. כָּל ׳חַטַּאת׳ שֶׁבְּסֵפֶר תּוֹרַת עָשָׂר פְּתָחִין, לְפִי שֶׁכֻּלָּן דְּבוּקִין, חוּץ מֵאַחַת (מיכה א:ג) ״רֵאשִׁית חַטַּאת הִיא לְבַת צִיּוֹן״. חַטָּאוֹתֵיהֶם שֶׁל עַמִּי יֹאכְלוּ אוֹתָם וְבִיאֵי הַשֶּׁקֶר שֶׁאָמַר לָהֶם לְמַעְלָה ״וְכָשַׁל גַּם נָבִיא עִמָּךְ״, נַעֲשׂוּ לָהֶם כֹּהֲנֵי בָּמוֹת וְאוֹכְלִין מַה שֶּׁהָיוּ כֹּהֲנִים רְאוּיִין לֶאֱכוֹל:
וְאֶל עֲוֹנָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל יִשָּׂא הַנָּבִיא נַפְשׁוֹ, וְהַנָּבִיא עַצְמוֹ מְצַפֶּה שֶׁיָּבִיאוּ לוֹ מָמוֹן וְקָרְבָּנוֹת לְכַפָּרָה:

Verse 9

וְהָיָה כָעָם כַּכֹּהֵן. אֲנִי אַשְׁוֶה אֶת הָעָם לְבִזָּיוֹן כֹּהֲנֵי שֶׁחִלְּלוּ אוֹתִי מִכֹּהֵן לָהֶם, וְלָכֵן אַף אֲנִי אֲחַלֵּל אֶת הָעָם בְּעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת. כֵּן תִּרְגֵּם יוֹנָתָן:

Verse 10

וְלֹא יִפְרֹצוּ. לֹא יְגַדְּלוּ בָּנִים:

Verse 11

זְנוּת וְיַיִן וְתִירוֹשׁ. שֶׁהֵם עֲסוּקִין בָּם, לָקְחוּ אֶת לִבָּם מֵאֲחֲרֵי:

Verse 12

בְּעֵצוֹ יִשְׁאָל. בְּדְמוּת שֶׁעָשָׂה מִן הָעֵץ :
יַגִּיד לוֹ. אֶל דְּבָרָיו הוּא שׁוֹמֵעַ, שֶׁאוֹמְרִים לוֹ נְבִיאֵי הַבַּעַל בְּשֵׁם עֲבוֹדָה זָרָה (מלכים א יח:יט):

Verse 13

אַלּוֹן. קייאני״א בְּלַעַ״ז, שֶׁגָּדֵל בּוֹ פְּרִי שֶׁקּוֹרִין גלנ״ץ בְּלַעַ״ז:
לִבְנֶה. עֵץ שֶׁקִּלְפָּתוֹ לְבָנָה:
אֵלָה. אוֹלְמֶ״א בְּלַעַ״ז, שֶׁעָנָפָיו מְרֻבִּין וְנוֹטְעִין אוֹתוֹ לְצֵל:
עַל כֵּן תִּזְנֶינָה בְּנוֹתֵיכֶם. עַל שֶׁאַתֶּם מִתְחַבְּרִין לַעֲבוֹדָה זָרָה כְּמִשְׁפְּטֵי הַגּוֹיִם הַקְּדָמוֹנִים, וְהֵם מִתְחַבְּרִים עִמָּכֶם, וְאַתֶּם הֱיִיתֶם מִתְחַתְּנִים בָּם, וּבְנוֹתֵיכֶם הַנּוֹלָדוֹת לָכֶם מִבְּנוֹתֵיהֶם נוֹהֲגוֹת כְּמִנְהַג אִמָּן וּמְזַנּוֹת, כֵּן תִּרְגֵּם יוֹנָתָן:

Verse 14

לֹא אֶפְקוֹד עַל בְּנוֹתֵיכֶם. עוֹד לְבָדְקָן בְּמַיִם הַמָּרִים כְּשֶׁתִּזְנֶינָה לָמָּה? כִּי בַּעֲלֵיהֶם עִם זוֹנוֹת יִפָּרֵדוּ וְכַאֲשֶׁר אֵין הָאִישׁ מְנֻקֶּה מֵעָוֹן אֵין הַמַּיִם בּוֹדְקִין אֶת אִשְׁתּוֹ (סוטה מז,ב):
יִפָּרֵדוּ. תִּרְגֵּם יוֹנָתָן ״מִסְתַּיְעָן״, לְשׁוֹן ׳סִיעָה׳, כְּלוֹמַר מִתְחַבְּרִין אַתֶּם לִשְׁתּוֹת יַיִן.
וּמְנֻחָם חִבְּרוֹ אֶצֶל ״עָבְשׁוּ פְּרֵדוֹת״ (יואל א:יז), שֶׁהֵם חָבִיּוֹת יַיִן:
וְעָם לֹא יָבִין יִכָּשֵׁל. אַחֲרֵי שֶׁאֵינְכֶם נוֹתְנִין לֵב לְהָבִין, לְפִיכָךְ תִּתְלַבְּטוּ לִלְקוֹת פֶּרֶעָנוּת. לִבּוּט לְשׁוֹן טֹרַח הַדֶּרֶךְ וְלֵאוּת מַשָּׂא, דילשי״ר בְּלַעַ״ז:

Verse 15

אִם זוֹנָה אַתָּה יִשְׂרָאֵל. לֹא יִלְמְדוּ בְּנֵי יְהוּדָה דַּרְכָּם. לָשׁוֹן אַחֵר: אִם זוֹנָה אַתָּה יִשְׂרָאֵל יָאְשַׁם יְהוּדָה – אִם זוֹנָה יִשְׂרָאֵל אֵין בְּנֵי יְהוּדָה חַיָּבִין בְּכָךְ וְאֵינִי מְחַיְּבָם כְּמוֹ שֶׁאָמוּר לְמַעְלָה (הושע א:ז): ״וְאֶת בֵּית יְהוּדָה אֲרַחֵם״.
וְאַל תָּבוֹאוּ. בְּנֵי יְהוּדָה הַגִּלְגָּל, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יָבוֹאוּ בְּנֵי יְהוּדָה הַגִּלְגָּל, שֶׁשָּׁם עֲשֶׂרֶת הַשְּׁבָטִים עוֹבְדִים עֲבוֹדָה זָרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: ״כָּל רָעָתָם בַּגִּלְגָּל״ (הושע ט:טו), ״בַּגִּלְגָּל הַרְבּוּ לִפְשֹׁעַ״ (עמוס ד:ד):
וְאַל תַּעֲלוּ בֵּית אָוֶן. הוּא בֵּית אֵל, שֶׁהֶעֱמִיד שָׁם יָרָבְעָם אֶת הָעֶגְלִים (מלכים א יב:כח-כט):
וְאַל תִּשָּׁבְעוּ. עִמָּהֶם חַי ה׳, ״כִּי אִם חַי ה׳ יֹאמְרוּ לָכֵן לַשֶּׁקֶר יִשָּׁבֵעוּ״ (ירמיהו ה:ב). כְּשֶׁהָיוּ נִשְׁבָּעִים בַּשֶּׁקֶר, הָיוּ מַזְכִּירִים שֵׁם שָׁמַיִם, וּכְשֶׁהָיוּ נִשְׁבָּעִין בָּאֱמֶת, נִשְׁבָּעִים בְּשֵׁם הַבְּעָלִים:

Verse 16

כִּי כְפָרָה סוֹרָרָה. "כְּתוֹרָא דְּאִתְפַּטִּים וּבָעִיט" (תרגום יונתן), כֵּן סָרַר יִשְׂרָאֵל מֵרֹב
אֲכִילָה וּשְׂתִיָּה:
עַתָּה יִרְעֵם מִרְעִית מְצֻמְצֶמֶת כְּכֶבֶשׂ הָרוֹעֶה בַּמֶּרְחָב וְלֹא כְּשׂוֹר פָּטֶם שֶׁאוֹבְסִין אוֹתוֹ בְּשָׁעוֹרִין
וְכַרְשִׁינִין:

Verse 17

חֲבוּר עֲצַבִּים אֶפְרָיִם. נִצְמָד לַעֲבוֹדָה זָרָה וְאִי אֶפְשָׁר לוֹ לְפָרֹשׁ, לְפִיכָךְ הַנַּח לוֹ אַתָּה
הַנָּבִיא, וְלֹא תִנָּבֵא לְהוֹכִיחוֹ כִּי לֹא יוֹעִיל:

Verse 18

סָר סָבְאָם. נַעֲשָׂה מִשְׁתֵּיהֶם זָר מֵעָלַי. סָר לְשׁוֹן 'זָר', כְּמוֹ (ירמיהו ב:כא) "סוּרֵי הַגֶּפֶן
נָכְרִיָּה", כְּלוֹמַר סָר מִמְּקוֹמוֹ וְנֶהְפַּךְ לְאַחֵר:
סָבְאָם. מִשְׁתֵּה יַיִן שֶׁהָיָה עִם הַזּוֹנוֹת:
אָהֲבוּ הֵבוּ קָלוֹן. הִזְמִינוּ לָהֶם קָלוֹן. הֵבוּ לְשׁוֹן 'הַזְמָנָה', כְּמוֹ "הָבָה נֵרְדָה" (בראשית
יא:ז), "הָבָה נִבְנֶה" (שם), "הָבָה נִתְחַכְּמָה" (שמות א:י):
מָגִנֶּיהָ. עָרֶיהָ וּמְלָכֶיהָ:

Verse 19

צָרַר רוּחַ אוֹתָהּ בְּכְנָפֶיהָ. נִדְבַּק הָרוּחַ בְּכְנָפֶיהָ, כַּעוֹף הַזֶּה שֶׁאֵין הָרוּחַ מַנִּיחָתוֹ לִשְׁכּוֹן עַד
שֶׁמּוֹלִיכוֹ לְמֶרְחוֹק, כֵּן יָבוֹאוּ הָאוֹיְבִים עֲלֵיהֶם וְיַגְלוּם בַּגּוֹלָה:
וְאָז יֵבוֹשׁוּ מִזִּבְחוֹתָם. מִזְבְּחֵי תּוֹעֵבוֹת שֶׁאֵין פּוֹנִים אֲלֵיהֶם, כַּאֲשֶׁר יֹאמַר חָטָא חֲטָאָה, כֵּן
יֹאמַר זָבַח זִבְחָה, מִן הַמְּקוֹמוֹת שֶׁהָיוּ זוֹבְחִים שָׁם. וְכֵן תִּרְגֵּם יוֹנָתָן: "מֵאִיגּוּרֵי
תּוֹעֲבָתְהוֹן". מִדְרַשׁ תַּנְחוּמָא (ויקרא רבה יא,ו) מָצָאתִי לְשׁוֹן אַגָּדוֹת: כְּאָדָם הַמְאַיֵּם עַל
אִישׁ הַמַּקְנִיטוֹ, "חַיֶּיךָ שֶׁאֲנִי צוֹרֵר לְךָ בְּכְנָפֶיךָ". כָּךְ הַמִּקְרָא הַזֶּה מְאַיֵּם עַל יִשְׂרָאֵל:
קִנְאָתִי קְשׁוּרָה וַתָּמָתִי לְהִנָּקֵם בָּאַחֲרִית, וְיֵבוֹשׁוּ מִמַּעֲשֵׂיהֶם.

Chapter 5

Verse 1

כִּי לָכֶם הַמִּשְׁפָּט. מִשְׁפַּט הַיְסוּרִין עֲלֵיכֶם בֵּית הַמֶּלֶךְ יִשְׂרָאֵל, כִּי אַתֶּם הֱיִיתֶם פַּח עַל הַמִּצְפֶּה
וְרֶשֶׁת עַל תָּבוֹר. עַל שְׁנֵי הָרִים הַלָּלוּ הוֹשִׁיבוּ פַּרְדְּסָאוֹת לְשֻׁמֹּר שֶׁלֹּא יַעֲלוּ יִשְׂרָאֵל לָרֶגֶל
לְבֵית הַמִּקְדָּשׁ (תנחומא; סדר עולם רבה כב):

Verse 2

וְשַׁחֲטָה שֵׂטִים הֶעְמִיקוּ. מָשָׁךְ שְׁטִיוֹת הֶעְמִיקוּ. אֲנִי אָמַרְתִּי כָּל שֶׁאֵינוֹ עוֹלֶה לָרֶגֶל עוֹבֵר
בַּעֲשֵׂה, וְהֵם גָּזְרוּ כָּל הָעוֹלֶה לָרֶגֶל יֶהֱרֵג, הֲרֵי שֶׁהֶעְמִיקוּ יוֹתֵר מִמֶּנִּי. וְשַׁחֲטָה לְשׁוֹן
"זָהָב שָׁחוּט" (מלכים א י:טז), נִמְשָׁךְ וְנִטָּה. וְיוֹנָתָן תִּרְגֵּם לְשׁוֹן שְׁחִיטַת זְבָחִים
לַעֲבוֹדָה זָרָה:
וַאֲנִי מוּסָר לְכֻלָּם. וְאַף אֲנִי אֲיַסְּרֵם בְּיִסּוּרִין, אָכֵן מוּסָר לְכֻלָּן:

Verse 3

כִּי עַתָּה הִזְנֵיתָ אֶפְרַיִם. עַד הוֹשֵׁעַ בֶּן אֵלָה הָיוּ תּוֹלִין הַקַּלְקָלָה בְּמַלְכֵיהוֹן שֶׁהָיוּ מְעַכְּבִין
אוֹתָן מִלַּעֲלוֹת לָרֶגֶל, עָמַד זֶה וּבִטֵּל פַּרְדְּסָאוֹת וְלֹא עָלוּ, לְפִיכָךְ גָּלוּ כִּי עַתָּה הִזְנֵיתָ
אֶפְרַיִם, וְאֵין לָהֶם לִתְלוֹת בַּמֶּלֶךְ. כֵּן לָמַדְתִּי בְּסֵדֶר עוֹלָם (סדר עולם רבה כב):

Verse 4

לֹא יִתְּנוּ מַעַלְלֵיהֶם. לֹא יַעַזְבוּ דַּרְכָּם הָרָעָה, כְּמוֹ (שיר א:יב) "נָתַן רֵיחוֹ", (בראשית
לא:ז) "וְלֹא נְתָנוֹ לְהָרַע עִמָּדִי", (במדבר כא:כג) "וְלֹא נָתַן סִיחוֹן"

Verse 5

וְעָנָה גְאוֹן יִשְׂרָאֵל. "וַיְמַאֵן יְקָר דְיִשְׂרָאֵל" (תרגום יונתן), כְמוֹ (שמות י:ג) "לַעֲנוֹת
מִפָּנָי", לְשׁוֹן עֹנִי וְהַכְנָעָה:
בְּפָנָיו. "וְאִינוּן חֲזָן" (תרגום יונתן), וְדוּנָשׁ בֶּן לַבְרָט פֵּרַשׁ לְשׁוֹן 'עֵדוּת': בְּבֹא
לָהֶם פֶּרְעָנוּת, יָעִיד בָּהֶם וּבְפָנֵיהֶם גָּאוֹה וְגַבֵּה שֶׁהָיוּ מִתְגָּאִין וְעוֹבְרִין עַל רְצוֹנִי:

Verse 6

בְּצֹאנָם וּבִבְקָרָם: בְּקֶרְבְּנוֹתֵיהֶם:
הָלַץ. נִשְׁמַט, כְּמוֹ (שמואל ב ב:כא) "וְקַח לְךָ אֶת חֲלִצָתוֹ" – בְּגָדִים שֶׁמַּשְׁמִיט מֵעֲלֵיהֶם:

Verse 7

בָּנִים זָרִים יָלָדוּ. שֶׁנִּתְחַתְּנוּ עִם עוֹבְדֵי כוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת:
יֹאכְלֵם חֹדֶשׁ. חֹדֶשׁ אָב:

Verse 8

תִּקְעוּ שׁוֹפָר שֶׁיִּזָּהֲרוּ לְהִשָּׁמֵר מִן חֶרֶב הַגְּיָסוֹת שֶׁיָּבֹאוּ עָלֶיהָ:
הָרִיעוּ בֵּית אָוֶן. אַחֲרֵיךָ הַגִּיס הוֹלֵךְ אַתָּה בִּנְיָמִין, זֹאת הָרִיעוּ בְּ בֵּית אָוֶן. וְיוֹנָתָן
תִּרְגֵּם: תְּקָעוּ שׁוֹפָר בְּשׁוֹרַת חֶרֶב בָּאָה בְּעָוֹן שֶׁהִמְלִיכוּ עֲלֵיהֶם אֶת שָׁאוּל שֶׁהָיָה בַּגִּבְעָה
(שמואל א י:כו), וְלֹא שָׁמְעוּ לְקוֹל שְׁמוּאֵל שֶׁהָיָה מִן הָרָמָה (שמואל א א:א), וּמַלְכֵיהֶם
גָּרְמוּ לָהֶם לָסוּר מֵאַחֲרַי, כְּגוֹן יָרָבְעָם (מלכים א יב:כח-ל) וַחֲבֶרָיו. הָרִיעוּ עֲלֵיהֶם אָוֶן
וְשֶׁבֶר גָּדוֹל:
אַחֲרֵיךָ בִּנְיָמִין. עַל שֶׁאַחַרְתֶּם וַחֲזַרְתֶּם אָחוֹר מִלַּעֲלוֹת לָרֶגֶל לְבֵית הַמִּקְדָּשׁ, שֶׁהוּא בְּחֶלְקוֹ שֶׁל
בִּנְיָמִין (זבחים נד,ב):
: אַחֲרֵיךָ בִּנְיָמִין. עַל אֹחוֹרֵךְ אֶת בִּנְיָמִין

Verse 9

לְשַׁמָּה תִּהְיֶה בְּיוֹם תּוֹכֵחָה. וּכְשֶׁאָבֹא לְהִתְוַכֵּחַ עִמָּהֶם יָשֹׁמּוּ וְיִהְיוּ תּוֹהִים וְאֵין מַעֲנֶה
בְּפִיהֶם. לָמָּה? כִּי בְּשִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל הוֹדַעְתִּי תּוֹרָה נֶאֱמָנָה וְהֵם עָבְרוּ עָלֶיהָ:
אֶפְרַיִם לְשַׁמָּה וְגוֹ'. בְּשִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל הוֹדַעְתִּי נֶאֱמָנָה. רַבִּי אֱבוּהוּ בְּשֵׁם רַבִּי אַחָא בַּר חֲנִינָא
אָמַר (איכה רבה, פתיחתא ו): בְּיוֹם שֶׁיִּתְוַכַּח עִמָּהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בַּדִּין, לֹא יִהְיֶה
לָהֶם פִּתְחוֹן פֶּה, שֶׁהֲרֵי בַּשְּׁבָטִים הוֹדַעְתִּי שֶׁהַדִּין דִּין אֱמֶת. אַתָּה מוֹצֵא, כְּשֶׁגָּלוּ עֲשֶׂרֶת
הַשְּׁבָטִים, לֹא גָּלוּ יְהוּדָה וּבִנְיָמִין, וְהָיוּ עֲשֶׂרֶת הַשְּׁבָטִים אוֹמְרִים: "מִפְּנֵי שֶׁהֵם בְּנֵי
פַלְטִי שֶׁלּוֹ, לֹא הִגְלָה אוֹתָן, מַשּׂוֹא פָּנִים יֵשׁ בַּדָּבָר". חַס וְשָׁלוֹם, אֵין מַשּׂוֹא פָּנִים, אֶלָּא
עֲדַיִן לֹא נִתְמַלְּאָה סְאָתָם. כֵּיוָן שֶׁגָּלוּ אַף שָׁמְעוּ עֲשֶׂרֶת הַשְּׁבָטִים, מֵאֵין מַעֲנֶה
בְּפִיהֶם, וְאָמְרוּ: "הָא אֱלָהָא, הָא תַּקִּיף, הָא קְשׁוֹט, דַּאֲפָלוּ לְבָנֵי בֵיתֵיהּ לָא נְסִיב אַפִּין".
לְקַיֵּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר: בְּשִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל הוֹדַעְתִּי נֶאֱמָנָה.

Verse 10

כְּמַסִּיגֵי גְבוּל. כְּאָדָם הַמַּדְבִּיק גְּבוּל חֲבֵרוֹ, כָּךְ הֵם מְהַרְּסִין לֶאֱחוֹז בְּדַרְכֵי יִשְׂרָאֵל חֲבֵרֵיהֶם
הַמְּלָכִים. לְפִיכָךְ עֲלֵיהֶם אֶשְׁפּוֹךְ וְגוֹמֵר. וּכְמַשְׁמָעוֹ הָיוּ גוֹזְלִים שָׂדוֹת, אַךְ קָשֶׁה בְּעֵינַי כִּי
הָיָה לוֹ לִכְתּוֹב מַסִּיגֵי גְבוּל וְלֹא כְּמַסִּיגֵי:

Verse 11

עָשׁוּק אֶפְרַיִם בְּיַד הָעוֹבְדֵי כוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת:
רָצוּץ מִשְׁפָּט. מְיֻסָּר בְּיִסּוּרִים, וְלָמָּה לוֹ כָּל זֹאת? כִּי הוֹאִיל וָרָצָה וְהָלַךְ אַחֲרֵי צַוּאוֹת
חֻקּוֹת שֶׁל נְבִיאֵי הַבַּעַל:

Verse 12

וְכָרָקָב. תּוֹלַעַת הָאוֹכֶלֶת הָעֵץ וְשׁוֹחֶקֶת:

Verse 13

מְזוּרוֹ. לְשׁוֹן ׳חֹלִי׳:
וַיֵּלֶךְ אֲפְרַיִם אֶל אַשּׁוּר. זֶה הוֹשֵׁעַ בֶּן אֵלָה, שֶׁהָיָה לוֹ לְעָבֶד וְיָשַׁב וַיִּמְרֹד (מלכים ב י״ז:א׳; מלכים ב כ״ד:א׳):
וַיִּשְׁלַח. יְהוּדָה:
אֶל מֶלֶךְ יָרֵב. זֶה אָחָז, שֶׁנָּתַן שֹׁחַד לְתִגְלַת פִּלְאֶסֶר לְעָזְרוֹ עַל רְצִיוֹן מֶלֶךְ אֲרָם וּפָקַח בֶּן רְמַלְיָהוּ (מלכים ב ט״ז:ז׳-ח׳):
וְהוּא לֹא יוּכַל לִרְפּוֹא לָכֶם. מֵהַרְבֵּה גְּדוּדִים מִפִּלְשְׁתִּים וַעֲרָבִיִּים שֶׁבָּאוּ עַל אָחָז, כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ בְּדִבְרֵי הַיָּמִים (דברי הימים ב כ״ח:כ״א): ״כִּי חָלַק אָחָז אֶת בֵּית ה׳ וַיִּתֵּן לְמֶלֶךְ אַשּׁוּר וְלֹא לְעֶזְרָה לוֹ״:
וְלֹא יִגְהֶה מִכֶּם מָזוֹר. לֹא יָסוּר מִכֶּם מַכְאוֹב, וְאוֹמֵר אֲנִי שֶׁהוּא מִן הַחֻבּוֹת הַהָפוּכוֹת, לְשׁוֹן ״כַּאֲשֶׁר הוּגָה מִן הַמִּסְלָה״ (שמואל ב כ׳:ג׳), הוֹרוּ וְהוֹגוּ מִלֵּב״ (ישעיהו נ״ט:י״ג), הֲגוֹ סִיגִים מִכָּסֶף״ (משלי כ״ה:ד׳):

Verse 14

אֶשָּׂא וְאֵין מַצִּיל. אֶשָּׂא אֶת הַטֶּרֶף:

Verse 15

אֵלֵךְ. אֶסְתַּלֵּק מֵהֶם וְאָשׁוּבָה אֶל הַשָּׁמַיִם:
עַד אֲשֶׁר יֶאְשְׁמוּ. יַחֲזִיקוּ עַצְמָם כַּאֲשֵׁמִים לְהוֹדוֹת עַל אַשְׁמָתָם (ויקרא ה׳:ה׳):
וְיַשַּׁחֲרֻנְנִי. וְיַבַּקְשׁוּנְנִי:

Chapter 6

Verse 1

לְכוּ וְנָשׁוּבָה. יֹאמְרוּ: ״לְכוּ וְנָשׁוּבָה וְגוֹ׳״:
יַךְ וְיַחְבְּשֵׁנוּ. יַךְ לְשׁוֹן הוֹוֶה הוּא, הוּא מַכֶּה אוֹתָנוּ וְהוּא יַחְבְּשֵׁנוּ:

Verse 2

יְחַיֵּנוּ מִיּוֹמַיִם. יְחַזְּקֵנוּ מִשְּׁתֵּי פֶּרְעָנוּת שֶׁעָבְרוּ עָלֵינוּ מִשְּׁתֵּי מְקֻדָּשׁוֹת שֶׁחָרְבוּ:
בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי. בְּבִנְיַן בֵּית הַשְּׁלִישִׁי יְקִימֵנוּ:
מִיּוֹמַיִם. מִשְּׁתֵּי עִתִּים שֶׁעָבְרוּ עָלֵינוּ:
בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי. בָּעֵת הַשְּׁלִישִׁי:

Verse 3

וְלָדַעַת אֶת ה׳. בֶּאֱמֶת וּבְתָמִים נְכוֹנִים, כְּשֵׁם זֶה אֲשֶׁר נָכוֹן מוֹצָאוֹ:
וְיָבוֹא כַגֶּשֶׁם לָנוּ. כַּגֶּשֶׁם הַבָּא לִהְיוֹת חַיִּים לָעוֹלָם, שֶׁאָז יָבֹא לְהוֹרוֹת חַיִּים שֶׁיָּבֹאוּ לָנוּ:
יוֹרֶה אָרְצָה. יַרְוֶה אָרְצָה:

Verse 4

מָה אֶעֱשֶׂה לְךָ. מִפְּנֵי מִדַּת הַדִּין, אֵיךְ אוֹצִיא מִשְׁפָּטֵיךָ לָאוֹר (הושע ו׳:ה׳):
וְחַסְדְּכֶם כְּעֲנַן בֹּקֶר. כָּל טוֹבָתְכֶם וְצִדְקָתְכֶם אֵינָהּ כְּלוּם:

Verse 5

עַל כֵּן חָצַבְתִּי בַּנְּבִיאִים. עַל אֲשֶׁר חָצַבְתִּי עֲלֵיהֶם דְּבָרַי עַל יְדֵי הַנְּבִיאִים, וְהֵם לֹא נִזְהֲרוּ בָּהֶם, לְפִיכָךְ הֲרַגְתִּים בְּאִמְרֵי פִי – בִּשְׁבִיל אִמְרֵי פִי. כָּךְ תִּרְגֵּם יוֹנָתָן:
עַל כֵּן. כְּמוֹ ׳עַל אֲשֶׁר׳, וְכֵן ״כִּי עַל כֵּן רָאִיתִי פָּנֶיךָ״ (בראשית ל״ג:י׳), ״כִּי עַל כֵּן לֹא נְתַתִּיהָ לְשֵׁלָה בְנִי״ (שם ל״ח:כ״ו):
וּמִשְׁפָּטֶיךָ אוֹר יֵצֵא. בְּתִמְיָהָה, וְאֵיךְ אוּכַל לָשֵׂאת לָכֶם פָּנִים מִפְּנֵי מִדַּת הַדִּין? וּמוּסָב עַל ״מָה אֶעֱשֶׂה לְךָ״:

Verse 6

וְדַעַת אֱלֹהִים. חָפַצְתִּי מֵעוֹלוֹת:

Verse 7

כְּאָדָם. כְּאָדָם הָרִאשׁוֹן:
שָׁם בָּגְדוּ בוֹ. בְּאֶרֶץ טוֹבָה שֶׁהוֹשַׁבְתִּים בָּהּ, שָׁם בָּגְדוּ בִי, כְּאָדָם שֶׁהִכְנַסְתִּיו לְגַן עֵדֶן וְעָבַר עַל מִצְוָתִי:

Verse 8

עֲקֻבָּה מִדָּם. מְלֵאָה אוֹרְבֵי רְצִיחָה, כְּמוֹ "וְאֶת עֹקְבוֹ" (יהושע ח:יג), "וַיַּעְקְבֻנִי" (בראשית כז:לו):

Verse 9

וּכְחַכֵּי אִישׁ גְּדוּדִים. וְכַאֲסִיפַת אִישׁ צַיִד דָּגִים הָאוֹסְפִים בְּחַכָּה יַחַד, כֵּן חַכֵּי גְדוּדֵיהֶם חֲבוּרוֹת כֹּהֲנֵיהֶם הַמִּתְחַבְּרִים לָלֶכֶת בַּדֶּרֶךְ, יְרַצְּחוּ שָׁם כֻּלָּם "שְׁכֶם אֶחָד" (בראשית מח:כב) כִּי זִמָּה עָשׂוּ. כִּי עֵצָה הִיא אֲשֶׁר נִתְיַעֲצוּ לִפְנֵי אֲסִיפָתָם לְאֵיזֶה מָקוֹם יֵלְכוּ לִרְצֹחַ וְלִשְׁלֹל שָׁלָל. וּכְחַכֵּי אימדור"ש בְּלַע"ז, וְאַף בִּלְשׁוֹן מִשְׁנָה חַכֵּי לְשׁוֹן 'חְבוּר' הוּא (בבא קמא קיט,ב), וְלֹא יַטִּיל בּוֹ יוֹתֵר מִשְּׁלֹשָׁה חַכִּין, הֵם תְּפִירוֹת שֶׁהַסּוֹרֵק מְחַבֵּר בָּהֶן שְׁנֵי רָאשִׁין מִן הַבֶּגֶד יַחַד כְּשֶׁחוֹבְטוֹ בְּמַקְלוֹת. וְלָשׁוֹן זֶה מֻשָּׁלִי וְהָגוּן בְּעֵינַי וְכֵן פֵּרוּשׁוֹ, וּכְשֶׁיֵּשׁ בָּהֶם חִבּוּר אָדָם הַנֶּאֱסָפִים יַחַד חֶבֶר כֹּהֲנִים הוּא לִרְצֹחַ. וְהָרִאשׁוֹן מִדִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר שְׁלִיחַ צִבּוּר זצ"ל:
שָׁכְמָה. לְשׁוֹן כַּת אַחַת:

Verse 10

שַׁעֲרוּרִיָּה. יוֹנָתָן תִּרְגֵּם לְשׁוֹן 'שִׁנּוּי', שֶׁשִּׁנּוּ אֶת דַּרְכָּם, וְכֵן: "שַׁמָּה וְשַׁעֲרוּרִיָּה" (ירמיה ה:ל):

Verse 11

גַּם יְהוּדָה. אַף הוּא הוֹאִיל וְקִלְקֵל:
שָׁת. הַמְּשִׁית זְמַן פֻּרְעָנוּת לָהּ:
קָצִיר. עֵת סְלוּקָהּ וְגָלוּתָהּ, כְּמוֹ "עוֹד מְעַט וּבָאָה עֵת הַקָּצִיר לָהּ" (ירמיה נא:לג), בְּפֻרְעָנוּת בָּבֶל בְּסֵפֶר יִרְמְיָה:
בְּשׁוּבִי שְׁבוּת עַמִּי. בְּהוֹכִיחַ אוֹתָם לְשׁוֹבֵב מְשׁוּבוֹתָם (ירמיה ג:כב) שְׁבוּת עַמִּי. לְשׁוֹן "מְשׁוּבָה" (ירמיה ג:ו), נֶעֱרוּת וְיוֹלְדוֹת. אינוויי"זור"א בְּלַע"ז. וְכֵן "בָּנִים שׁוֹבָבִים" (ירמיה ג:יד), "הַבַּת הַשּׁוֹבֵבָה" (ירמיה לא:כא):

Chapter 7

Verse 1

כְּרָפְאִי לְיִשְׂרָאֵל. כְּשֶׁאֲנִי חָפֵץ לְהוֹשִׁיעָם וְלִרְפּאוֹת עֲוֹנוֹתָם, נִגְלוּ לְפָנַי כִּי פָּעֲלוּ תָּמִיד שֶׁקֶר וְגַנָּבִים מֵהֶם תָּמִיד בָּאִים וְגוֹנְבִים מָמוֹן חֲבֵרֵיהֶם, וְאַף פּוֹשְׁטִים גְּדוּדֵיהֶם בְּלִסְטִיּוּת לְלַסְטֵם אֶת הַבְּרִיּוֹת:

Verse 2

וּבַל יֹאמְרוּ לְלִבָּם. אֵינָן נוֹתְנִין אֶל לִבָּם שֶׁכָּל רָעָתָם כְּתוּבָה לְזִכָּרוֹן לְפָנַי:

Verse 3

יְשַׂמְּחוּ מֶלֶךְ. מַלְכָּם חָפֵץ בָּרָעָה שֶׁהֵם עוֹשִׂים:

Verse 4

בּוֹעֲרָה מֵאֵפֶה. שֶׁהֶפְקֵה מִיַּד הַנַּחְתּוֹם, כֵּן יִצְרָם בּוֹעֵר בְּקִרְבָּם:
יִשְׁבוּת מֵעִיר. יוֹנָתָן תִּרְגֵּם מַה שֶּׁתִּרְגֵּם, וְאֵינִי יָכוֹל לְיַשֵּׁב בּוֹ לְשׁוֹן הַמִּקְרָא. וּלְפִי מַשְׁמָעוֹ, יִשְׁבוּת יִצְרָם הָרָע שֶׁהָיָה מֵעִירָם:
מִלּוּשׁ בָּצֵק עַד חֻמְצָתוֹ. מִשֶּׁנִּתְאָפָה שׁוֹבֶת מִלּוּשׁ בָּצֵק עַד שֶׁהֶחְמִיצָה שֶׁהוּא יָכוֹל לַעֲשׂוֹתָהּ, כְּמוֹ שֶׁהָאוֹפֶה שׁוֹבֶת מִלּוּשׁ בָּצֵק עַד שֶׁהֶחְמִיצָה שֶׁהוּא יָכוֹל לָאֱפוֹת. וְכֵן הוּא אוֹמֵר (מיכה ב:א): "הוֹי חוֹשְׁבֵי אָוֶן וּפֹעֲלֵי רָע עַל מִשְׁכְּבוֹתָם בְּאוֹר הַבֹּקֶר יַעֲשׂוּהָ":

Verse 5

יוֹם מַלְכֵּנוּ. בְּיוֹם שֶׁהָיָה מַמְלִיכִין אֶת מַלְכֵּיהֶם:
הֵחֱלוּ שָׂרִים. נַעֲשׂוּ שָׂרִינוּ חוֹלִים:
חֲמַת מְיָיִן. מֵחוֹם הַיַּיִן הַבּוֹעֵר בָּם, וְהַמֶּלֶךְ מוֹשֵׁךְ יָדוֹ מִן הַטּוֹבִים וְהַכְּשֵׁרִים לְהִתְחַבֵּר אֶת לוֹצְצִים (ירושלמי עבודה זרה א:א:ג):

Verse 6

כִּי קֵרְבוּ כַתַּנּוּר לִבָּם בְּאָרְבָּם. הֵכִינוּ וְהִזְמִינוּ אֶת לִבָּם בְּמַעֲשֵׂה אוֹרֵב שֶׁלָּהֶם, כְּתַנּוּר זֶה שֶׁמְּכִינִים וּמַסְקִין אוֹתוֹ לָאֱפוֹת:
כָּל הַלַּיְלָה יָשֵׁן אוֹפֵיהֶם. נֶחְתּוֹם שֶׁלָּהֶם הַמַּסְקִין אֶת הַתַּנּוּר, לְאַחַר שֶׁהֵכִינוּ לִבָּם וְחָשְׁבוּ אֶת גְּמַר הָרָעָה אֵיךְ יַעֲשׂוּהָ:
יָשֵׁן אוֹפֵיהֶם. כְּלוֹמַר, עַד הַבֹּקֶר יְשֵׁנִים, וְלַבֹּקֶר בּוֹעֲרִים כָּאֵשׁ עַד שֶׁגָּמְרוּ אֶת רָעָתָם:

Verse 7

וְאָכְלוּ אֶת שׁוֹפְטֵיהֶם. הָרְגוּ אֶת סַנְהֶדְרִין שֶׁלָּהֶם, לְפִי שֶׁהָיוּ מוֹחִים בְּיָדָם. וּמָה עָלְתָה לָהֶם? כָּל מַלְכֵיהֶם נָפְלוּ, לְפִי שֶׁאֵין קוֹרֵא בָּהֶם אֵלַי. וּבִירוּשַׁלְמִי בְּמַסֶּכֶת עֲבוֹדָה זָרָה (הושע ז:ה), כְּמוֹ דָּרְשׁוּ: בְּיוֹם שֶׁהִמְלִיכוּ אֶת יָרָבְעָם, הֵחֵלּוּ שָׂרִים חֲמַת מְיָיִן (הושע ז:ה), כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ: אָתוֹן לְגַבֵּיהּ אָמְרִין לֵיהּ, "קוּם עֲבֵד לָן עכו"ם". אָמַר לוֹן, "הַשְׁתָּא עִתֵּי רַמְשָׁא הוּא וְכָל עַמָּא שָׁתְיִין", כְּלוֹמַר עֵת שִׁכְרוּת הוּא, שֶׁמָּא עַכְשָׁיו שְׁכוֹרִים אַתֶּם וּמָחָר תַּחְזְרוּ בָּכֶם. "אִיזְלוּן וְאִיתוּ בְּצַפְרָא". אָזְלוּ וְאָתוּ בְּצַפְרָא, הָדָא הִיא "כִּי קֵרְבוּ כַתַּנּוּר וגו'" (הושע ז:ו). אָמַר לוֹן, "אֲנָא דָחִיל מִן סַנְהֶדְרִין דִּילְכוֹן". אָמְרוּ לֵיהּ, "אֲנַן קָטְלִינַן לוֹן". הָדָא הִיא וְאָכְלוּ אֶת שׁוֹפְטֵיהֶם.
מָשַׁךְ יָדוֹ וְגוֹ'. כַּד הֲוָה חָמֵי בַּר נָשׁ כָּשֵׁר, הֲוָה מוֹתִיב גַּבֵּיהּ תְּרֵין לֵיצָנִין, וְאִינּוּן אָמְרִין לוֹ: "אֵיזֶה דּוֹר חָבִיב מִכָּל הַדּוֹרוֹת?" וְהוּא אָמַר לוֹן: "דּוֹר הַמִּדְבָּר". וְאִינּוּן אָמְרִין לוֹ: "וְלֹא עָבְדִין עכו"ם?" וְהוּא אָמַר לוֹן: "אַגַּב דְּהַוּוֹ חֲבִיבִין לָא אִיתְעַנְּשׁוּן". וְאִינּוּן אָמְרִין לוֹ: "חַשׁ, דְּמַלְכָּא בָּעֵי לְמֶעְבַּד כֵּן" – דּוֹם שֶׁהַמֶּלֶךְ רוֹצֶה לַעֲשׂוֹת כֵּן.

Verse 8

יִתְבּוֹלָל. יִבָּלֵבַל בַּגּוֹלָה בֵּין הָאֻמּוֹת:
עֻגָּה בְּלִי הֲפוּכָה. תִּרְגֵּם יוֹנָתָן: "כְּחַרָּה דְּעַד דְּלָא אִיתְהַפְּכַת אִיתְאַכְלַת". עֻגָּה חַרָּה שֶׁאוֹפִין עַל הַגֶּחָלִים:

Verse 9

וְהוּא לֹא יָדַע. לֹא שָׂם אֶל לִבּוֹ שֶׁאֲכָלוּהוּ מַלְכֵי אֲרָם בִּימֵי יְהוֹאָחָז, שֶׁנֶּאֱמַר (מלכים ב יג:ז): "כִּי לֹא הִשְׁאִיר לִיהוֹאָחָז וגומר וַיְשִׂימֵם כֶּעָפָר לָדוּשׁ", וְאַף עַל פִּי כֵן לֹא חָזַר בָּהֶם (אֲבָל מדרש תנחומא (מדרעת ספרים אחרים) יָרְבָעָם בְּנוֹ מִדַּעַת):
גַּם שֵׂיבָה זָרְקָה תִּרְגֵּם יוֹנָתָן: "אַף חֲלִישׁוּתָא מְטַתִּינוֹן וְאִינּוּן לָא מִסְתַּכְּלִין":

Verse 10

וְעָנָה גְאוֹן יִשְׂרָאֵל בְּפָנָיו. "וּמֵאֵת יְקָרָא דְּיִשְׂרָאֵל וְאִינּוּן חֲזָן", לְשׁוֹן 'עֹנִי'. וְאֵין וְעָנָה זֶה לְשׁוֹן עָתִיד אֶלָּא לְשׁוֹן עָבָר, כְּמוֹ "וְקָרָא זֶה אֶל זֶה" (ישעיה ו:ג) שֶׁמָּעְתִּי שֶׁקָּרָא זֶה אֶל זֶה, וּכְמוֹ "וְעָשָׂה לוֹ כְּתֹנֶת פַּסִּים" (בראשית לז:ג). וְאַף זֶה לְשׁוֹן עָבָר:
כְּבָר נִמְעֲטוּ וְנִשְׁפְּלוּ, וּבְכָל זֹאת לֹא שָׁבוּ אֶל ה':

Verse 11

אֵין לֵב. לְהַבְחִין מַה טּוֹב לָהֶם וּמַה רַע לָהֶם:
מִצְרַיִם קָרָאוּ. לְאוֹתָם שֶׁהֵרַעוּ לָהֶם מֵעוֹלָם, הֵם קוֹרְאִים לְעֶזְרָה:
אַשּׁוּר הָלְכוּ. אֶל מֶלֶךְ אַשּׁוּר הָלְכוּ שֶׁיַּעֲזֹר לָהֶם:

Verse 12

כַּאֲשֶׁר יֵלְכוּ. לְמִצְרָיִם:
אֶפְרֹשׂ עֲלֵיהֶם רִשְׁתִּי כְּעוֹף הַשָּׁמַיִם. שֶׁהַנֶּשֶׁר וְהַנֵּץ עוֹלִין לְמַעְלָה מִמֶּנּוּ וּמוֹרִידִין אוֹתוֹ
לָאָרֶץ, כֵּן אוֹרְדֵם בְּמִצְרַיִם עַל יְדֵי נְבוּכַדְנֶצַּר:
אַיְסְרֵם כְּשֵׁמַע לַעֲדָתָם. אָבִיא עֲלֵיהֶם יִסּוּרִים כְּכָל אֲשֶׁר אֲנִי מַשְׁמִיעַ לַעֲדָתָם בְּיַד יִרְמְיָה
הַנָּבִיא, שֶׁעֲתִידִין הֵם לוֹמַר לוֹ: ״הִתְפַּלֵּל נָא בַּעֲדֵנוּ וְגוֹ׳״ (ירמיהו מב:ג), ״וְיַגֶּד לָנוּ
ה׳ אֱלֹהֶיךָ וְגוֹמֵר אִם טוֹב וְאִם רָע וְגוֹ׳״ וְאָמַר לָהֶם: ״אִם שׂוֹם תָּשִׂימוּ נַפְשְׁכֶם לָשׁוּב
מִצְרַיִם וְהָיְתָה הַחֶרֶב אֲשֶׁר אַתֶּם יְרֵאִים מִמֶּנָּה שָׁם תַּשִּׂיג אֶתְכֶם״ (ירמיהו מב:טו-טז), וְכָל
הָעִנְיָן.
אֲיַסְּרֵם. לְשׁוֹן ׳יִסּוּרִין׳. וּמְנַחֵם פֵּרֵשׁ: לְשׁוֹן ׳קֶשֶׁר׳ וּ״מוֹסְרוֹתֶיךָ אֲנַתֵּק״ (ירמיהו
ל:ח). אֲבָל דּוֹנֵשׁ פָּתַר: לְשׁוֹן ׳יִסּוּרִין׳, כְּמוֹ (ויקרא כו:כח) ״לְיַסֵּר אֶתְכֶם״. וְנוֹסַף
הַיּ״ד הַשֵּׁנִי בְּ״אֲיַסְּרֵם״, כַּאֲשֶׁר נוֹסַף בְּ״יַיְשִׁירוּ״ – ״וְעַפְעַפֶּיךָ יַיְשִׁירוּ נֶגְדֶּךָ״ (משלי
ד:כה). לְשׁוֹן אַחֵר: כְּעוֹף הַשָּׁמַיִם הַנִּלְכָּד בָּרֶשֶׁת הַתְּלוּיָה עַל כְּלוֹנְסוֹת, וּלְאַחַר שֶׁהֵם בָּרֶשֶׁת,
מוֹרִידִין הָרֶשֶׁת.

Verse 13

וַאֲנִכִי אֶפְדֵּם. אֲנִי הָיִיתִי חָפֵץ לִפְדּוֹתָם מֵרָעָה אֲשֶׁר הֵם בָּהּ
וְהֵם דִּבְּרוּ עָלַי כְּזָבִים. אָמְרוּ אֶל יִרְמְיָה: ״שֶׁקֶר אַתָּה מְדַבֵּר לֹא שְׁלָחֲךָ ה׳ לֵאמֹר אַל תָּבוֹאוּ
מִצְרַיִם״ (ירמיה מג:ב):

Verse 14

כִּי יֵלִילוּ עַל מִשְׁכְּבוֹתָם. כִּי עַל כֵּן תָּבֹא לָהֶם יְלָלָה, כָּךְ תַּרְגֵּם יוֹנָתָן
יִתְגּוֹרָרוּ. יֵשׁ לָהֶם מְגוּרוֹת שֶׁל דָּגָן, לְפִיכָךְ יָסוּרוּ וְיִמָּרְדוּ בִּי:

Verse 15

וַאֲנִי יִסַּרְתִּי חִזַּקְתִּי זְרוֹעֹתָם. בְּיִרְאָתִי, עַל יְדֵי נְבִיאַי, לִשְׁמֹעַ אֲלֵיהֶם בְּמַה שֶׁהֵם מְיַסְּרִים
אוֹתָם, וְיִתַּחַזְּקוּ זְרוֹעוֹתָם:

Verse 16

יָשׁוּבוּ לֹא עָל שָׁבוּ לְמִצְרַיִם וְלֹא לְהוֹעִיל לָהֶם, לְכָךְ נָקוּד עָל בְּקָמַץ, כְּמוֹ (שמואל ב
כג:א) ״נְאֻם הַגֶּבֶר הוּקַם עָל״, שֶׁהוּא לְשׁוֹן ׳עִלּוּי׳, וְאֵינוֹ דָבוּק לַתֵּבָה שֶׁלְּאַחֲרָיו:
הָיוּ כְּקֶשֶׁת רְמִיָּה. כְּשֶׁרוֹצֶה לְירוֹת בּוֹ חֵץ לַצָּפוֹן הוּא יוֹרֶה לַדָּרוֹם:
יִפְּלוּ בַּחֶרֶב שָׂרֵיהֶם. יוֹחָנָן בֶּן קָרֵחַ (ירמיהו מג:ד) וְכָל הַחַיָּלִים שֶׁשָּׁבוּ לְמִצְרַיִם
מִזַּעַם לְשׁוֹנָם. לְשׁוֹן קֶשֶׁה שֶׁהִשִּׁיבוּ לְיִרְמְיָה (ירמיה מד:טז)
זוֹ לַעְגָּם. אֲשֶׁר יַלְעִיגוּ לָהֶם בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם, לָמָּה שַׁבְתֶּם אֶצְלֵנוּ כְּדֵי לְהָבִיא עָלֵינוּ
פֻּרְעָנִיּוֹת, וַהֲלֹא כָּתוּב לָכֶם ״לֹא תוֹסִיפוּ לִרְאוֹתָם עוֹד״ (שמות יד:יג):

Chapter 8

Verse 1

אֶל חִכְּךָ שׁוֹפָר. שְׁכִינָה אוֹמֶרֶת לַנָּבִיא: הַשְׁמַע קוֹל חִכְּךָ וּקְרָא כְּשׁוֹפָר, וְאוֹמֵר: עוּפוּ
וּמַהֲרוּ הָאוֹיְבִים כַּאֲשֶׁר יִדְאֶה הַנֶּשֶׁר (דברים כח:מט) וּבָא אֶל בֵּית ה׳. אֶל חִכְּךָ שׁוֹפָר,
כְּאִלּוּ הַשּׁוֹפָר נָתוּן אֶל חִכְּךָ:

Verse 2

לִי יִזְעָקוּ. כְּשֶׁתָּבוֹא עֲלֵיהֶם הָרָעָה:

אֱלֹהַי יְדַעֲנוּךָ. הֲלֹא עַמְּךָ אֲנַחְנוּ וְסָרְסוּהוּ וּדְרָשׁוּהוּ: לִי יִזְעָקוּ יִשְׂרָאֵל אֱלֹהַי יְדַעֲנוּךָ,
וַאֲנִי לֹא אֶשְׁמַע לָהֶם, כִּי

Verse 3

זָנַח יִשְׂרָאֵל טוֹב. לְפִיכָךְ אוֹיֵב יִרְדְּפוֹ :

Verse 4

הֵשִׁירוּ. עָשׂוּ שָׂרִים. דָּבָר אַחֵר: הֵסִירוּ אֶת זֶה מְמָלְוכָה וְהִמְלִיכוּ אֶת זֶה, וּבְסֶפֶר הַמַּסֹּרֶת
מוֹכִיחַ כֵּן, שֶׁחִבְּרוֹ בַּמָּסוֹרָה כָּתְבִין שי״ן וְקָרְיָן סָמ״ךְ, וּפִתְרוֹנוֹ סָמ״ךְ:
לְמַעַן יִכָּרֵת. לְמַעַן כִּי הָיָה לָהֶם זָהָב לָרֹב וְגָרְמוּ לָהֶם שֶׁ יִכָּרֵת הָעֹשֶׁר מֵהֶם:

Verse 5

זָנַח. הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶתְכֶם בְּנֵי שׁוֹמְרוֹן בַּעֲוֹן עֶגְלִים שֶׁבֵּית אֵל (מלכים א יב:כח-
כט), שֶׁמַּלְכֵי שׁוֹמְרוֹן עוֹבְדִים שָׁם:
עַד מָתַי לֹא יוּכְלוּ לְהִנָּקוֹת לְבָם לְהִנָּקוֹת מֵאוֹתוֹ טִנּוּף:

Verse 6

כִּי מִיִּשְׂרָאֵל וְהוּא. מִכַּסְפָּם וּזְהָבָם שֶׁל כָּל אֶחָד וְאֶחָד הוּא גָּבוּי וְהֶחָרָשׁ עָשָׂהוּ. וְהַיְינוּ שֶׁל
יְהוּא, נוֹפֵל, וְיֵשׁ הַרְבֵּה יְיִ״ו דּוֹמִין לוֹ (יחזקאל מו): ״בְּצֵאתוֹ וּבָאוֹ וְלֹא
יֵרָפְאוּ״, אַף כָּאן כִּי מִיִּשְׂרָאֵל הַזְמָנָתוֹ וַהֲכָנָתוֹ וְהוּא נַעֲשָׂה. וְיֵשׁ לְיַשֵּׁב הַיְינוּ הַזֹּאת כֵּן
כִּי מִיִּשְׂרָאֵל וְהוּא אַף הָעֶגֶל הַזֶּה מֵאִתָּם בָּא כְּמוֹת הָעֶגֶל הָרִאשׁוֹן
שְׁבָבִים. ״לְנָסְרֵי לְוָחִין״, וְלָשׁוֹן אֲרַמִּית הוּא שִׁיבָא מִכְּשׁוּרָא (סנהדרין ז,ב)
:

Verse 7

קָמָה אֵין לוֹ. לַזֶּרַע שֶׁלָּהֶם, כְּלוֹמַר לֹא יַצְלִיחוּ בְּמַעֲשֵׂיהֶם
:אוּלַי יַעֲשֶׂה. אַף אִם יַעֲשֶׂה קֶמַח
זָרִים יִבְלָעוּהוּ. אַף אִם יַצְלִיחוּ בְּנִכְסֵיהֶם, סוֹפוֹ לִפּוֹל בְּיַד זָרִים:

Verse 8

Verse 9

פֶּרֶא בּוֹדֵד לוֹ. נַעֲשׂוּ כְּפֶרֶא שֶׁהוֹלֵךְ בּוֹדֵד לְעַצְמוֹ, שׂוֹאֵף רוּחַ (ירמיה ב:כד) מִמָּקוֹם
לְמָקוֹם לָנוּד:
הִתְנוּ אֲהָבִים. יוֹנָתָן תִּרְגֵּם לְשׁוֹן ׳תַּנִּים׳, כְּמוֹ עָרוֹד זֶה שֶׁהוֹלֵךְ בַּמִּדְבָּרוֹת. ״שָׁאַפּוּ רוּחַ
כַּתַּנִּים״ (ירמיה יד:ו) לְקָנוֹת לָהֶם אוֹהֲבִים נוֹאֲפִים זָרִים. הִתְנוּ – אידגרוניו״ט
בְּלַעַ״ז, וְיֵשׁ לְפָרֵשׁ לְשׁוֹן ״אֶתְנָן״ (הושע ט:א):

Verse 10

גַּם כִּי יִתְּנוּ בַגּוֹיִם. אַף עַל פִּי שֶׁעָשׂוּ זֹאת, שֶׁהִתְּנוּ אֲהָבִים בְּעוֹבְדֵי כוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת
עַתָּה אֲקַבְּצֵם בְּבֹא עֵת גְּאֻלָּתָם לֹא אֲעַכְּבֶנָּה
וַיָּחֵלּוּ מְעַט מִמַּשָּׂא מֶלֶךְ שָׂרִים. וְיִכָּנְעוּ מְעַט בְּגָלוּת בְּבֶבֶל מִיִּרְאַת מַשָּׂא מֶלֶךְ שָׂרִים, מֵעֹל
הָאֻמּוֹת שֶׁהָיוּ בְּתוֹכָם:

Verse 11

כִּי הִרְבָּה אֶפְרַיִם לְפִיכָךְ אֲחִילֶנּוּ מִמַּשָּׂא מֶלֶךְ שָׂרִים :

Verse 12

אֶכְתֹּב לוֹ. אֲנִי תָּמִיד מוֹכִיחוֹ עַל יְדֵי נְבִיאַי, וְכוֹתֵב לוֹ רֻבֵּי תוֹרָתִי וְהֵם כְּמוֹ זָר
נֶחְשָׁבוּ:

Verse 13

זִבְחֵי הַבְהָבַי. זִבְחֵי עוֹלוֹתַי שֶׁהֵם מְהַבְהֲבִים לְפָנַי בָּאֵשׁ שֶׁעַל מִזְבְּחִי:
יִזְבְּחוּ בָשָׂר וַיֹּאכֵלוּ. מָה לִּי שֶׁמְּבִיאִים אוֹתָם? יִזְבְּחוּ לִהְיוֹת לָהֶם בָּשָׂר לְמַאֲכָלָם
וַיֹּאכְלוּם, כִּי אֵינֶנִּי רוֹצֶה אוֹתָם (עמוס ה:כא-כב):

Chapter 9

Verse 1

אַל תִּשְׂמַח יִשְׂרָאֵל כְּשָׂאר עוּבְדֵי עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים הַקְּדוּמוֹנִים, שֶׁהֵם לֹא קִבְּלוּ תּוֹרָה וְלֹא בָאוּ
לְחֶלְקִי, וְאַתָּה זָנִיתָ מֵעָלַי וְאִבַּדְתָּ טוֹבוֹת הַרְבֵּה:
אָהַבְתָּ. לִהְיוֹת כְּזוֹנָה לְקַבֵּל אֶתְנָן :
עַל כָּל גָּרְנוֹת. כְּדֶרֶךְ זוֹנָה שֶׁנּוֹתְנִין לָהּ דָּגָן בַּגֹּרֶן בְּאֶתְנַנָּהּ (בראשית רבה נז:ד):

Verse 2

Verse 3

לֹא יֵשְׁבוּ בְּאֶרֶץ ה׳. לֹא יִתְעַכְּבוּ בְּאַרְצָם:

Verse 4

לֹא יִסְּכוּ. לְשׁוֹן ׳נֶסֶךְ׳:
לֹא יֶעֱרְבוּ לוֹ. לֹא תִּהֵא מִנְחָתָם עֲרֵבָה עָלָיו:
כְּלֶחֶם אוֹנִים. כְּלֶחֶם גְּזֵלָה הַבָּא עַל יְדֵי כֹּחַ וְאוֹנִים (ישעיה מ:כו)
כִּי לַחְמָם לְנַפְשָׁם רָאוּ הוּא זֶה לָהֶם לְמַאֲכָל וְלֹא לָבוֹא לְבֵית ה׳. דָּבָר אַחֵר: כְּלֶחֶם אוֹנִים
כְּלֶחֶם אֲבֵלִים שֶׁהוּא טָמֵא (דברים כו:יד), וְסוֹפוֹ מוֹכִיחַ כָּל אוֹכְלָיו יִטְמְאוּ :

Verse 5

לְיוֹם מוֹעֵד. לְיוֹם זְמַן קִבּוּעַ לִהְיוֹת הָאוֹיֵב נוֹעָד לָבוֹא עֲלֵיכֶם:
חַג ה׳. זֶבַח הֲרִיגָה שֶׁיֵּשׁ לוֹ בָּכֶם:

Verse 6

כִּי הִנֵּה הָלְכוּ מִמְּקוֹמָם מֵרֹב שׁוֹדְדִים שֶׁיָּבְאוּ עֲלֵיהֶם עִם נְבוּכַדְנֶצַּר:
מוֹף. מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם הִיא:
מַחְמַד לְכַסְפָּם. בָּתֵּי חֶמְדַּת אוֹצְרוֹת כַּסְפָּם:
קִימוֹשׁ. חוֹחַ מִינֵי חַיּוֹת תִּרְגֵּם יוֹנָתָן:

Verse 7

הַפְּקֻדָּה. שֶׁיִּפָּקְדוּ עֲוֹנוֹתֵיכֶם:
הַשִּׁלּוּם. ״תּוּשְׁלָמַת חוֹבִין״:
אֱוִיל הַנָּבִיא. אַף מִנְּבִיאֵי אֱמֶת שֶׁלָּהֶם יִהְיוּ אֱוִילִים, כְּגוֹן חֲנַנְיָה בֶּן עַזּוּר (ירמיה
כח:א) שֶׁתִּחְלָתוֹ נְבִיא אֱמֶת הָיָה:
וְרַבָּה מַשְׂטֵמָה. שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שׂוֹנֵא מַעֲשֵׂיכֶם.

Verse 8

צוֹפֶה אֶפְרַיִם עִם אֱלֹהָי. הֵם מַעֲמִידִין לָהֶם נְבִיאֵיהֶם, הַמַּמְשִׁיכִין אוֹתָן לְצַד עֲבוֹדָה זָרָה
שֶׁלָּהֶם:
נָבִיא פַּח יָקוּשׁ עַל כָּל דְּרָכָיו. וְלִנְבִיאֵי הָאֱמֶת הֵם טוֹמְנִין פַּחִים לְלָכְדָם:

מַשְׁטֵמָה בְּבֵית אֱלֹהָיו. בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ הָרְגוּ אֶת זְכַרְיָה (דברי הימים ב כד:כא), וַיְבַקְּשׁוּ
לַהֲרֹג אֶת יִרְמְיָה, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיהו כו:יא): "מִשְׁפַּט מָוֶת לָאִישׁ הַזֶּה וְגוֹ'":

Verse 9

כִּימֵי הַגִּבְעָה. יֵשׁ אוֹמְרִים זֶה גִּבְעַת בִּנְיָמִין בְּפִלֶגֶשׁ (שופטים יט), וְיֵשׁ אוֹמְרִים זֶה
גִּבְעַת שָׁאוּל (שמואל א יא:ד), שֶׁשָּׁאֲלוּ לָהֶם מֶלֶךְ וּמָרְדוּ בְּדִבְרֵי הַנָּבִיא:

Verse 10

כַּעֲנָבִים בַּמִּדְבָּר. כַּעֲנָבִים שֶׁהֵם חֲבִיבִים בַּמִּדְבָּר, כָּךְ חִבַּבְתִּי אֶת יִשְׂרָאֵל:
כְּבִכּוּרָה בִתְאֵנָה. כִּתְאֵנָה מְבֻשֶּׁלֶת בְּעֵץ הַתְּאֵנָה:
בָּרֹאשָׁיתָהּ. בְּתְחִלַּת בִּשּׁוּל הַתְּאֵנִים:
רָאִיתִי אֲבוֹתֵיכֶם. כֵּן נִרְאוּ אֲבוֹתֵיכֶם בְּעֵינַי לְחִבָּבָם:
וַיִּפָּזְרוּ. אֵין 'נְזִירָה' בְּכָל מָקוֹם אֶלָּא לְשׁוֹן 'פְּרִישָׁה':
לַבֹּשֶׁת. לַעֲבוֹדָה זָרָה שֶׁהִיא בָּשְׁתָּם:
וַיִּהְיוּ שִׁקּוּצִים לְפָנַי:
כְּאָהֳבָם. אֶת בְּנוֹת מוֹאָב:

Verse 11

אֶפְרַיִם כָּעוֹף יִתְעוֹפֵף וְגוֹ'. אָמַר הַנָּבִיא הַלְוַאי וְיִהְיוּ כָּעוֹף הַזֶּה הַנּוֹדֵד מִקִּנּוֹ וְחָדֵל
מִפְּרִיָה וּרְבִיָה, כָּךְ יִשָּׁכְלוּ אֶת זַרְעָם אוֹ בְּשָׁעַת לֵדָה, אוֹ יִתְעַכֵּל בַּבֶּטֶן וְיַפִּילוּ, אוֹ בְּשָׁעַת
הֵרָיוֹן לֹא יִקָּלְטוּ, כִּי מַה בָּצַע בְּגַדְּלָם אֶת בָּנֵיהֶם שֶׁהֵם יְגַדְּלוּ וְשִׁכַּלְתִּים מֵאָדָם (הושע
ט:יב):

Verse 12

כִּי גַם. לָאָבוֹת.
אוֹי לָהֶם בְּשׁוּרִי מֵהֶם. כְּמוֹ בְּסוּרִי מֵהֶן, וְהוּא מִן מָסוֹרוֹת כָּתְבִין שִׁי"ן וְקָרְיִין סָמֶ"ךְ.
דָּבָר אַחֵר: כְּעוֹף יִתְעוֹפֵף כְּבוֹדָם וְגוֹ', כְּעוֹף זֶה שֶׁפּוֹרֵחַ וְאֵינֶנּוּ, כֵּן יָעוּף וְיִבְרַח כָּל
כְּבוֹדָם. כָּל מַה שֶּׁנִּצְטַעֲרוּ בְּבָנֵיהֶם בְּלֵידָה וּבְהֵרָיוֹן: מִלֵּידָה – זֶה צַעַר לֵידָה, וּמִבֶּטֶן –
אֵלּוּ יְמֵי הָעִבּוּר, וּמֵהֵרָיוֹן – בְּשָׁעַת תַּשְׁמִישׁ. כָּל טָרְחָם זֶה יִכְלֶה. כֵּיצַד? שֶׁהֲרֵי כְּשֶׁגִּדְּלוּ
אֶת בְּנֵיהֶם וְשִׁכַּלְתִּים:

Verse 13

אֶפְרַיִם כַּאֲשֶׁר רָאִיתִי לְצוֹר בְּשַׁלְוָתָהּ מַעֲטִירָה (ישעיה כג:ח) וַעֲשִׂירָה עַל כָּל הַמְּדִינוֹת, כֵּן
רָאִיתִי לְאֶפְרַיִם שְׁתוּלָה בְּנָוֶה. וְאֶפְרַיִם מַה גְּמוּל שִׁלֵּם לִי? נִתְעַסֵּק לְהוֹצִיא אֶל הוֹרֵג בָּנָיו
לְזָבְחָם לַעֲבוֹדָה זָרָה שֶׁל מֹלֶךְ. כֵּן תִּרְגֵּם יוֹנָתָן:

Verse 14

תֵּן לָהֶם ה' מַה תִּתֵּן. הַנָּבִיא מִתְפַּלֵּל שֶׁיְּמוּתוּ קְטַנִּים, שֶׁאֵינוֹ דוֹמֶה אֶבְלוֹ שֶׁל קָטָן לְאֶבְלוֹ
שֶׁל גָּדוֹל (פסיקתא רבתי מד). לְפִיכָךְ אִם אֵי אֶפְשָׁר מִלֵּדָה וּמִבֶּטֶן וּמֵהֵרָיוֹן, שֶׁכְּבָר נִגְזַר
מִבְּרִיאַת עוֹלָם (בראשית ג:טז) "וְאֶל אִישֵׁךְ תְּשׁוּקָתֵךְ", תֵּן לָהֶם מֵהֶרָה בְּקִטְנוּתָם מַה שֶּׁאַתָּה
אוֹמֵר לְתֵּן לָהֶם לְאַחַר זְמַן, שֶׁאָמַרְתָּ "כִּי אִם יְגַדְּלוּ אֶת בָּנֵיהֶם וְשִׁכַּלְתִּים"
תֵּן לָהֶם רֶחֶם מַשְׁכִּיל. בְּשָׁעָה שֶׁיּוֹצְאִין לַאֲוִיר עוֹלָם יָמוּתוּ, אוֹ יִצְטַמְּקוּ שְׁדֵי אִמָּן שֶׁלֹּא
יִהְיֶה לָהֶם חָלָב לְהָנִיק:

Verse 15

כָּל רָעָתָם בַּגִּלְגָּל. שָׁם הִרְבּוּ לַעֲבֹד עֲבוֹדָה זָרָה בַּבָּמוֹת. לְפִי שֶׁהָיָה שָׁם הַמִּשְׁכָּן בַּתְּחִלָּה
(יהושע ד:יט), הָיוּ אוֹמְרִים לָהֶם נְבִיאֵי הַבַּעַל שֶׁהוּא מָקוֹם נִבְחָר, וְהוּא הָיָה לְמַלְכֵי
יִשְׂרָאֵל:
לֹא אוֹסִף אַהֲבָתָם. לֶאֱהוֹב אוֹתָם:

Verse 16

פְּרִי בַל יַעֲשׂוּן. לֹא טוֹב לָהֶם לִפְרוֹת וְלִרְבּוֹת, שֶׁהֲרֵי גַּם כִּי יֵלְדוּ וְהֵמַתִּי מַחֲמַדֵּי בִטְנָם

Verse 17

יְמָאֲסֵם אֱלֹהַי. אֵינֶנּוּ קְלָלָה אֶלָּא בִּשּׁוֹרָה, עָתִיד הוּא לְמָאֲסָם:

Chapter 10

Verse 1

גֶּפֶן בּוֹקֵק יִשְׂרָאֵל פְּרִי יְשַׁוֶּה לוֹ. יִשְׂרָאֵל דּוֹמִין לְגֶפֶן הַמַּשְׁיר כָּל פְּרָיוֹ הַטּוֹב, כָּךְ עָזְבוּ אוֹתִי שֶׁאֲנִי פְּרִי הַטּוֹב וְהַשָּׁוֶה לוֹ:
פְּרִי יְשַׁוֶּה לוֹ. פְּרִי אֲשֶׁר יִשְׁוֶה לוֹ וְיִיטַב לוֹ:
כְּרוֹב לְפִרְיוֹ הִרְבָּה לַמִּזְבְּחוֹת. כְּשֶׁהִשְׁפִּיעָתִי לָהֶם הַטּוֹבָה וְהֵם הִרְבּוּ לַעֲשׂוֹת עֲגָלִים לַמִּזְבְּחוֹת.
דָּבָר אַחֵר: גֶּפֶן בּוֹקֵק יִשְׂרָאֵל – פְּרִי מַעֲשָׂיו גָּרַם לוֹ, פְּרִי יְשַׁוֶּה לוֹ – יוֹעִיל לוֹ לִהְיוֹת בּוֹקֵק, כִּי עָשׂוּ הַמִּזְבְּחוֹת וְהוֹעִילוּ לִכְנִיסָיָה שֶׁלָּהֶן לְרָעָה, וְזֶהוּ לְשׁוֹן הַתַּרְגּוּם: הֲטִיבוּ מַצֵּבוֹת. הִרְבּוּ מַצֵּבוֹת:

Verse 2

חָלַק לִבָּם. מֵמֵנִּי:
עַתָּה יֶאְשָׁמוּ. הוּא הַדָּבָר אֲשֶׁר יַעֲרֹף מִזְבְּחוֹתָם – יַשְׁחִית. לְשׁוֹן "וְעָרְפוּ שָׁם" (דברים כא:ד), "וַעֲרַפְתִּיו" (שמות יג:יג). יִשְׁבֹּר צַוָּארָם. דָּבָר אַחֵר: לְפִי מִדְרַשׁ אַגָּדָה, גָּדוֹל הַשָּׁלוֹם, שֶׁאֲפִלּוּ יִשְׂרָאֵל עוֹבְדוּ עֲבוֹדָה זָרָה וְשָׁלוֹם בֵּינֵיהֶם, אֵין הַשָּׂטָן מְקַטְרֵג בֵּינֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: "חָבוּר עֲצַבִּים אֶפְרַיִם, הַנַּח לוֹ" (לעיל ד:יז). וְשָׁנוּי הַמַּחֲלֹקֶת, שֶׁנֶּאֱמַר: חָלַק לִבָּם עַתָּה יֶאְשָׁמוּ – יֵשׁ פִּתְחוֹן פֶּה לַשָּׂטָן לְקַטְרֵג.

Verse 3

כִּי עַתָּה. בְּבֹא עֲלֵיהֶם הָרָעָה, יֹאמְרוּ אֵין לָנוּ מֶלֶךְ, מִלָּכֵינוּ אֲשֶׁר בָּטַחְנוּ בּוֹ לֵאמֹר שֶׁיֵּצֵא בָּרֹאשׁוֹנָה וְיִלָּחֵם אֶת מִלְחֲמוֹתֵינוּ (שמואל א ח:כ) אֵין מוֹעִיל לָנוּ, כְּלוּם:

Verse 4

אָלוֹת שָׁוְא. הִשָּׁבַע לַשֶּׁקֶר. 'אָלוֹת' כְּמוֹ 'כָּרוֹת', לְשׁוֹן הוֹוֶה. כָּרוֹת בְּרִית לַעֲבוֹדָה זָרָה שֶׁל מֶלֶךְ, לְפִיכָךְ יִפְרַח עֲלֵיהֶם מִשְׁפָּט יְסוּרִין וּפֻרְעָנוּת כָּרֹאשׁ שֶׁהוּא עֵשֶׂב מַר הַפּוֹרֵחַ עַל שֶׁל מֶלֶךְ, לְפִיכָךְ יִפְרַח עֲלֵיהֶם מִשְׁפָּט יְסוּרִין וּפֻרְעָנוּת כָּרֹאשׁ שֶׁהוּא עֵשֶׂב מַר הַפּוֹרֵחַ עַל תַּלְמֵי שָׂדָי. וְיוֹנָתָן תִּרְגֵּם עַל תַּלְמֵי שָׂדָי בַּעֲוֹן שֶׁמַּסְגִּירִין גְּבוּלֵי שָׂדוֹת:
תַּלְמֵי שָׂדָי – מַעֲנִית הַמַּחֲרֹשָׁה קָרוּי 'תֶּלֶם'. דָּבָר אַחֵר: עַל תַּלְמֵי שָׂדָי – שֶׁהֵם עוֹשִׂים שָׁם מִזְבְּחוֹתָם, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "גַּם מִזְבְּחוֹתָם כְּגַלִּים עַל תַּלְמֵי שָׂדָי" (לקמן יב:יב), שָׁם יִפְרַח עֲלֵיהֶם מִשְׁפַּט עֲוֹנָם. דָּבָר אַחֵר: אָלוֹת שָׁוְא – כָּל בְּרִית שֶׁהֵם כּוֹרְתִים זֶה עִם זֶה עוֹבְרִים עָלָיו. וּפָרַח כָּרֹאשׁ מִשְׁפָּט עַל תַּלְמֵי שָׂדָי – כָּרֹאשׁ שֶׁהוּא פּוֹרֵחַ עַל תַּלְמֵי שָׂדָי, שֶׁהוּא עֵשֶׂב מַר, כָּךְ מִשְׁפְּטֵיהֶם פּוֹרְחִים וְגֹדֶל הַתְּמִרוּרִים לַעֲנִיִּים וְאֶבְיוֹנִים. וְאַף עָמוֹס אָמַר כֵּן: "כִּי הֲפַכְתֶּם לְלַעֲנָה מִשְׁפָּט" (עמוס ו:יב):

Verse 5

לְעָגְלוֹת בֵּית אָוֶן וגו'. לְפֻרְעָנוּת הָעֲתִידָה לָבֹא עַל עֲגָלִים שֶׁבְּבֵית אֵל (מלכים א יב:לב), שֶׁהִיא נִקְרֵאת בֵּית אָוֶן בְּסֵפֶר יְהוֹשֻׁעַ (יהושע ז:ב):
יָגוּרוּ. יִרְאוּ מִמֶּנּוּ שְׁכֵנָיו שֶׁבְּשׁוֹמְרוֹן, לָמָּה? כִּי אָבַל עָלָיו עַמּוֹ, וּכְמָרָיו אֲשֶׁר עָלָיו יָגוּרוּ. יִרְאוּ מִמֶּנּוּ שְׁכֵנָיו שֶׁבְּשׁוֹמְרוֹן, לָמָּה? כִּי אָבַל עָלָיו עַמּוֹ, וּכְמָרָיו אֲשֶׁר עָלָיו יָגִילוּ תָּמִיד עַתָּה יִאָבְלוּ עַל כְּבוֹדוֹ כִּי גָלָה:

Verse 6

גַּם אוֹתוֹ לְאַשּׁוּר יוּבָל. זֶה הָיָה בִּשְׁנַת שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה לְאָחָז "וַיַּעַר ה' אֶת רוּחַ פּוּל מֶלֶךְ אַשּׁוּר וַיַּגְלֶם לָרְאוּבֵנִי וְלַגָּדִי וגו'" (דברי הימים א ה:כו) וְנָטַל עֶגְלֵי הַזָּהָב אֲשֶׁר בְּבֵית אֵל וְהָלַךְ לוֹ, לְקָיֵם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר גַּם אוֹתוֹ לְאַשּׁוּר יוּבָל: מִנְחָה לְמֶלֶךְ יָרֵב. זֶה סַנְחֵרִיב:
בָּשְׁנָה אֶפְרַיִם יִקַּח. בִּשְׁת יִקַּח לוֹ יָרְבָעָם, שֶׁהוּא מִשֵּׁבֶט אֶפְרַיִם, שֶׁהֶעֱמִיד לוֹ עֵגֶל זֶה לֵאלֹהּ (מלכים א יב:כח-כט):

וַיִּבּוֹשׁ יִשְׂרָאֵל מֵאוֹתָהּ עֵצָה שֶׁנוֹעֲצוּ לַעֲשׂוֹתָם, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (מלכים א יב:כח): "וַיִּוָּעַץ
הַמֶּלֶךְ וַיַּעַשׂ שְׁנֵי עֶגְלֵי זָהָב":

Verse 7

נִדְמָה. נִשְׁתַּתֵּק מֶלֶךְ שׁוֹמְרוֹן, וַהֲרֵי הוּא כְּקֶצֶף שֶׁעַל פְּנֵי הַמַּיִם, שֶׁהוּא אושקמ"א בְּלַעַ"ז:

Verse 8

בָּמוֹת אָוֶן. בָּמוֹת בֵּית אֵל:
קוֹץ וְדַרְדַּר יַעֲלֶה עַל מִזְבְּחוֹתָם. שֶׁגָּלוּ עוֹבְדֵיהֶן וְאֵין עוֹד פּוֹנֶה לָהֶם:
וְאָמְרוּ יִשְׂרָאֵל:
לָהָרִים כַּסּוּנוּ. שֶׁלֹּא יִרְאוּנוּ אוֹיְבֵינוּ בְּבָשְׁתֵּנוּ:

Verse 9

מִימֵי הַגִּבְעָה חָטָאת יִשְׂרָאֵל. חָטָאת זֶה נָקוּד רָפֵי, שֶׁהוּא לְשׁוֹן נְקֵבָה וּלְשָׁעָבַר, כְּמוֹ: עָשָׁת,
בָּאת, אָזְלַת יָד. מִימֵי גִּבְעַת בִּנְיָמִין חָטָאת יִשְׂרָאֵל, לְפִי שֶׁהָיָה מַעֲשֶׂה פִּלֶגֶשׁ בַּגִּבְעָה בִּימֵי
עָתְנִיאֵל בֶּן קְנַז, שֶׁהָיָה רֹאשׁוֹן לַשּׁוֹפְטִים בִּימֵי כּוּשַׁן רִשְׁעָתַיִם, וּבְיָמָיו הָיָה פֶּסֶל מִיכָה,
וְכָל זֶה מָצִינוּ בְּסֵדֶר עוֹלָם:
שָׁם עָמְדוּ. בְּאוֹתָהּ מְדָה אֲחָזוּ לָהֶם מֵאָז:
לֹא תַשִּׂיגֵם בַּגִּבְעָה מִלְחָמָה וְגוֹ'. וּלְפִי שֶׁהָיָה עֲוֹן עֲבוֹדָה זָרָה בִּידֵיהֶם וְלֹא הִקְפִּידוּ
עָלָיו, לְכָךְ לֹא הִצְלִיחָה יָדָם בְּמִלְחֶמֶת הַגִּבְעָה עַל בְּנֵי בִנְיָמִין (שופטים כ). וּקְרָאָם בְּנֵי
עַוְלָה – בְּנֵי גַּאֲוָה, שֶׁעָשׂוּ עַצְמָם עֲלִילִים וְלֹא שָׁמְעוּ בְּקוֹל אֲחֵיהֶם לָתֵת אֶת בְּנֵי הַגִּבְעָה
(שופטים כ:ג). וַיּוֹנָתָן תִּרְגֵּם עַל שֶׁשָּׁאֲלוּ לָהֶם מֶלֶךְ וְהִמְלִיכוּ אֶת שָׁאוּל, וְאֵינוֹ מִתְיַשֵּׁב
לִי אַחַר לְשׁוֹן הָעִבְרִית, וְגַם שְׁאָרֵי חִבּוּר הַפָּרָשָׁה נוֹפֵל עַל לָשׁוֹן הָרִאשׁוֹן:

Verse 10

בְּאַוָּתִי וְאֶסָּרֵם. לְפִי רְצוֹנִי תָּמִיד יִסָּרְתִּים מִשּׁוּם לְשׁוֹפֵט, וּמְסָרְתִּים בְּיַד שׁוֹסֵיהֶם
(שופטים ב:טז-יט):
וְאֶסְפּוּ עֲלֵיהֶם עַמִּים בְּאָסְרָם לִשְׁתֵּי עוֹנָתָם. לְפִי שֶׁדָּמָה אוֹתָם לְעֶגְלָה, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר אֲחָרָיו:
"אֶפְרַיִם עֶגְלָה מְלֻמָּדָה" (הושע י:יא), לְכָךְ דִּמָּה יִסּוּרֵיהֶם לְפָרָה שֶׁמְּיַגְּעִין אוֹתָהּ בַּחֲרִישָׁה,
וְאָסְרוּהָ בְּעֹל הַמַּחֲרֵשָׁה, וְסִימְלוֹנֵי הָעֹל נוֹקְבִים וְיוֹרְדִים אֶחָד מִכָּאן וְאֶחָד מִכָּאן אֵצֶל שְׁנֵי
עֵינֵי הַשּׁוֹר. וְכֵן תִּרְגֵּם יוֹנָתָן: "כְּמֵיסַר פַּדָּנָא עַל תַּרְתֵּין עֵינוֹהִי". פַּדָּנָא – צֶמֶד בָּקָר.

Verse 11

וְאֶפְרַיִם עֶגְלָה מְלֻמָּדָה. פירפויינט"א בְּלַעַ"ז, עֲשׂוּיָה חֲבוּרוֹת חֲבוּרוֹת בְּמַלְמַד הַבָּקָר
שֶׁקּוֹרִין דישגולויי"ן בְּלַעַ"ז. כְּלוֹמַר, הַרְבֵּה יִסּוּרִין הֵבֵאתִי עָלֶיהָ וַהֲרֵי הִיא לֹא
נִכְנְעָה, וְתָמִיד אוֹהֶבֶת לָדוּשׁ בַּתְּבוּאָה מְקוֹם מַאֲכָל וּמִשְׁתָּן, וְלֹא נִכְנְעָה לִהְיוֹת חוֹרֶשֶׁת.
כְּלוֹמַר, לֹא נִכְנְעוּ לַתּוֹרָה אֶלָּא אַחַר שְׁרִירוּת לִבָּם (ירמיה ט:ג)
אֹהַבְתִּי. יו"ד יְתֵרָה, כְּמוֹ (בראשית לא:לט) "גְּנֻבְתִּי יוֹם"
וַאֲנִי עָבַרְתִּי עַל טוּב צַוָּארָהּ. לְפִיכָךְ אֲנִי מֵבִיא עֲלֵיהֶם מְלָכִים שֶׁיְּיַשְּׁרוּ אֶת כֻּלָּם
אַרְכִּיב אֶפְרַיִם יַחֲרוֹשׁ יְהוּדָה וְגוֹ'. אִם תִּרְצוּ שֶׁ אַרְכִּיב אֶפְרַיִם עַל עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים
וּמַזָּלוֹת, יַחֲרוֹשׁ יְהוּדָה וִישַׁדֵּד לוֹ (יַעֲקֹב) לְעַצְמוֹ חֲרִישָׁה שֶׁל מַעֲשִׂים טוֹבִים, כְּמוֹ שֶׁהוּא
מְפָרֵשׁ וְאוֹמֵר: "נִירוּ לָכֶם נִיר וְגוֹ'" (הושע י:יב)

Verse 12

זִרְעוּ לָכֶם לִצְדָקָה. אֲבָל אַתֶּם "חֲרַשְׁתֶּם רֶשַׁע וְגוֹ'" (הושע י:ג), לְפִיכָךְ "וְקָאם שָׁאוֹן
בְּעַמֶּךָ" (הושע י:יד)
נִירוּ לָכֶם נִיר. עִסְקוּ בַּתּוֹרָה, וּמִשָּׁם תִּלְמְדוּ לָלֶכֶת בְּדֶרֶךְ טוֹבָה לְהִתְגַּבֵּר עַל יֵצֶר הָרָע,
כְּזֶה שֶׁהוּא נָר אֶת הַשָּׂדֶה לְהַפּוֹךְ שָׁרְשֵׁי הָעֲשָׂבִים הַמַּכְחִישִׁים בַּתְּבוּאָה מִימוֹת הַחַמָּה כַּמָּה יָמִים
לִפְנֵי הַזֶּרַע, וְעֵת תִּקְּבְעוּ לִדְרוֹשׁ אֶת ה', לְתַלְמוּד תּוֹרָה
עַד יָבֹא וְיוֹרֶה צֶדֶק לָכֶם. כְּשֶׁתִּהְיוּ יְגִעִים בָּהּ הוּא יָבִין אֶתְכֶם לְהוֹדִיעֲכֶם צְפוּנוֹתֶיהָ
בְּצֶדֶק. דָּבָר אַחֵר: נִירוּ לָכֶם נִיר, עֲשׂוּ מַעֲשִׂים טוֹבִים קֹדֶם שָׁבָא עֲלֵיכֶם הַלַּחַץ, וְזֶה
יְגֹרֹם לָכֶם שֶׁתִּתְקַבֵּל תְּפִלַּתְכֶם בְּעֵת הַצָּרָה, וְאָז יִהְיֶה עֵת רָאוּי לָכֶם לִדְרוֹשׁ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ
הוּא בְּכָל צָרְכֵיכֶם, כִּי אָז תִּשָּׁמַע צַעֲקַתְכֶם וְיוֹרֶה צֶדֶק לָכֶם וַיַּמְטִיר צְדָקָה לָכֶם, כְּמוֹ "יוֹרֶה
בַּיָּם" (שמות טו:ד)

Verse 13

(תרגום יונתן) "אִיתְקַבַּלְתּוּן תּוּשְׁלָמַת עוֹבָדֵיכוֹן" :אֲכַלְתֶּם פְּרִי כָּחַשׁ.

Verse 14

:וְקָאם שָׁאוֹן. קוֹל עֲנוֹת נוּסוּ נוּסוּ
כְּשֹׁד שַׁלְמַן בֵּית אַרְבֵאל. כְּבוֹזְזִים הַבָּאִים עַל עַם יוֹשֵׁב בְּשָׁלוֹם פִּתְאוֹם עַל יַד מַאֲרָב, שֶׁלֹּא
:נִזְהֲרוּ בָּם לִבְרֹחַ מִפָּנֵיהֶם, וְשׁוֹדְדִים אֶת הַכֹּל
בֵּית אַרְבְּאֵל. יוֹנָתָן תִּרְגְּמוֹ ׳בֵּית מַאֲרָב׳, וְאָלֶ"ף וְלָמֶ"ד יְתֵרָה בּוֹ, כְּמוֹ ׳יִזְרְעֶאל׳,
שֶׁאֵינוֹ שֵׁם עִיר, כְּגוֹן (לעיל ב) "יַעֲנוּ אֶת יִזְרְעֶאל", וּקְרָאוֹ בִּלְשׁוֹן שֵׁם עִיר. אַף כָּאן
:קָרָא אוֹתוֹ כְּמִין שֵׁם עִיר, וְכֵן חִבְּרוֹ מְנֻחָם, אֲבָל דּוֹנָשׁ פּוֹתְרוֹ שֵׁם מָקוֹם
רֶטֶשׁ. נִבְקְעָה, וְכֵן "נְעָרִים תִּרַטַּשְׁנָה" (ישעיהו יג:יח), "וְעוֹלְלֵיהֶם יְרֻטָּשׁוּ" (שם).
׳נֶטֶשׁ׳, לָשׁוֹן אַחֵר: רֶטֶשׁ עֲזוּבָה, כְּמוֹ ׳נֶטֶשׁ׳.

Verse 15

כָּכָה עָשָׂה לָכֶם בֵּית אֵל. כָּל הַפֶּרְעָנוּת הַזֹּאת גָּרַם לָכֶם הָעֵגֶל שֶׁבְּבֵית אֵל (מלכים א יב:כח-
:(כט
:רָעַת רַעַתְכֶם. רָעַת רִשְׁעֲכֶם, עֲבֵירוֹת זְדוֹנֵכֶם
בַּשַּׁחַר נִדְמֹה נִדְמָה. נִרְדַּם כְּאִלּוּ בַּלַּיְלָה, כְּלוֹמַר אֵין בּוֹ כֹּחַ. וְלָמָּה כָּל זֹאת? כִּי בְּהִיוֹת
:יִשְׂרָאֵל נַעַר וָאֹהֲבֵהוּ (הושע יא:א) מִנּוֹעַר מִכָּל טוֹב

Chapter 11

Verse 1

:וּמִמִּצְרַיִם קָרָאתִי לִבְנִי. עַל יְדֵי נְבִיאַי לְהִדָּבֵק בְּתוֹרָתִי, וְהֵם מֶה עָשׂוּ (שמות ד:כב)

Verse 2

קָרְאוּ לָהֶם כֵּן הָלְכוּ מִפָּנֵיהֶם. כָּל מַה שֶּׁהַנְּבִיאִים קוֹרְאִים לָהֶם לְלַמְּדָם דֶּרֶךְ הַטּוֹבָה, כֵּן הֵם
:הָפְכוּ עֹרֶף לִבְרֹחַ מִפָּנֵיהֶם
לַבְּעָלִים יְזַבֵּחוּ. דֶּרֶךְ הַמִּקְרָא לְדַבֵּר כֵּן, כְּמוֹ "כְּרֶבֶם כֵּן חָטְאוּ לִי" (הושע ד:ז), וְ"כַאֲשֶׁר
:יְעַנּוּ אוֹתוֹ כֵּן יִרְבֶּה" (שמות א:יב)

Verse 3

וְאָנֹכִי תִּרְגַּלְתִּי לְאֶפְרַיִם קָחָם וגו׳. שָׁלַחְתִּי לִפְנֵיהֶם מַנְהִיג הַמַּרְגִּילָם בְּנַחַת (שמות
:(יג:כא
קָחָם עַל זְרוֹעֹתָיו. זֶה מֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ (במדבר יא:יב): "כַּאֲשֶׁר יִשָּׂא הָאוֹמֵן אֶת
:הַיּוֹנֵק"
:תִּרְגַּלְתִּי. כְּמוֹ ׳הִרְגַּלְתִּי׳, וְאֵין לוֹ דִּמְיוֹן
וְלֹא יָדְעוּ כִּי רְפָאתִים. יוֹדְעִין הָיוּ, אֶלָּא שֶׁדָּשׁוּ בְּעָקֵב, עָשׂוּ עַצְמָם כְּלֹא יוֹדְעִים. וְאַגָּדָה
בְּמִדְרַשׁ רַבִּי תַּנְחוּמָא (תנחומא, ויחי ו) דָּרְשׁוּ כְּלַפֵּי בְּנֵי יוֹסֵף: כְּשֶׁהֵבִיאָם לִפְנֵי יַעֲקֹב
לְבָרְכָם, רָאָה יַעֲקֹב רְשָׁעִים עֲתִידִים לָצֵאת מֵאֶפְרַיִם – יָרְבָעָם וְאַחְאָב, וְנִסְתַּלְּקָה מִמֶּנּוּ רוּחַ
הַקֹּדֶשׁ, "וַיֹּאמֶר מִי אֵלֶּה" (בראשית מח:ח). בְּקֵשׁ יוֹסֵף רַחֲמִים וְשָׁרְתָה רוּחַ הַקֹּדֶשׁ עַל יַעֲקֹב
:וּבֵרְכָם. זֶהוּ וְאָנֹכִי תִּרְגַּלְתִּי רוּחִי עַל יַעֲקֹב לְצֹרֶךְ אֶפְרַיִם, וְלָקְחָם עַל זְרוֹעֹתָיו

Verse 4

בְּחַבְלֵי אָדָם. הָיִיתִי מוֹשְׁכָם תָּמִיד בַּחֲבָלִים רַכִּים אֲשֶׁר יִמְשֹׁךְ בָּהֶם אָדָם אֶת בְּנוֹ, כְּלוֹמַר
:בְּמֹשְׁכוֹת רַחֲמִים, וְכֵן תַּרְגּוּם יוֹנָתָן
וָאֶהְיֶה לָהֶם כְּמָרִימֵי עֹל עַל לְחֵיהֶם. כְּאֵכָרִים הַטּוֹבִים הַמְּרִימִים עֹל בִּידֵיהֶם עַל יְדֵי
לְוָחִים לְהָקֵל מֵעַל הַפָּרָה הַחוֹרֶשֶׁת, כֵּן הָיִיתִי עִמָּם בְּכָל צָרָה לְהָקֵל מֵעֲלֵיהֶן. (ל"א סא"א)
כְּמָרִימֵי עֹל עַל לְחֵיהֶם – כְּאֵכָרִים הַמְּרִימִים עֹל מֵעַל צַוָּאר הַשּׁוֹר עַל יְדֵי שֶׁמַּאֲרִיכִין אֶת

הַכְּלוֹנָס שֶׁהָעֹל נִתָּן בְּרֹאשׁוֹ, לְהָקֵל מֵעַל הַפָּרָה הַחוֹרֶשֶׁת, כֵּן הָיִיתִי עִמָּם בְּכָל צָרָה לְהָקֵל
מֵעֲלֵיהֶם. כֵּן תִּרְגֵּם יוֹנָתָן: "כְּאִיכָּרָא טָבָא וּמוֹרִיךְ בְּלֵחֵיאָתְהוֹן"
וְעַל לְחֵיהֶם. לְשׁוֹן לֶחִי שֶׁל מָבוֹי:
וַאֲט אֵלָיו אוֹכִיל. הִטֵּיתִי לוֹ כֹּחַ לְהָכִיל עֹל הַיִּסּוּרִין, וְיוֹנָתָן תִּרְגֵּם עַל שֵׁם שֶׁסִּפֵּק לָהֶם
מְזוֹנוֹת בַּמִּדְבָּר:

Verse 5

לֹא יָשׁוּב אֶל אֶרֶץ מִצְרַיִם. הִבְטַחְתִּיו "לֹא תוֹסִיפוּ לִרְאוֹתָם עוֹד וְגוֹ'" (שמות יד:יג),
וּמַה הוֹעִיל? הֲרֵי עַל כָּרְחוֹ אַשּׁוּר הוּא מַלְכּוֹ. הֲרֵי חָטְאוּ וְגָרְמוּ לָהֶם לִהְיוֹת עֲבָדִים
לְאַשּׁוּר, עַל כִּי מֵאֲנוּ לָשׁוּב.

Verse 6

וְחָלָה חֶרֶב. וְתָנוּחַ חֶרֶב בְּעָרָיו:
וְכִלְתָה בַדָּיו וְאָכְלָה. וְכִלְתָה גִּבּוֹרָיו וְתֹאכְלֵם
מִמּוֹעֲצוֹתֵיהֶם. נָקוּד שְׁנֵי טָעָמִים, בּוֹ הַטִּפְחָא בּוֹ הַסְּלוּק, לְפִי שֶׁהוּא דִּבּוּר בִּפְנֵי עַצְמוֹ,
וְכֵן "לְהֵחָלוֹ" דְּ"לֹא יִטְמָא בַּעַל בְּעַמָּיו" (ויקרא כא:ד), וְכֵן "לְדֹרֹתֵיכֶם" דְּ"שֶׁמֶן מִשְׁחַת
קֹדֶשׁ" (שמות ל:לא):

Verse 7

וְעַמִּי תְלוּאִים לִמְשׁוּבָתִי. כְּשֶׁהַנְּבִיאִים מְלַמְּדִים אוֹתָם לָשׁוּב אֵלַי, תְּלוּאִים הֵם אִם לָשׁוּב אִם
לֹא לָשׁוּב; בְּקֹשִׁי יְשׁוּבוּן אֵלַי:
וְאֶל עַל יִקְרָאֻהוּ יַחַד לֹא יְרוֹמֵם. וְאֶל הַדָּבָר אֲשֶׁר עָלָיו יִקְרָאוּהוּ הַנְּבִיאִים יַחַד, לֹא
יְרוֹמְמוּהוּ עַמִּי וְלֹא יֵאוֹת לַעֲשׂוֹתוֹ. וְיֵשׁ מְפָרֵשׁ "וְאֶל עַל יִקְרָאֻהוּ" – פְּגָעִים קָשִׁים
יִפְגְּעוּם, וְ'אֶל' כְּמוֹ "יֵשׁ לְאֵל יָדִי" (בראשית לא:כט), וְאֵין זֹאת, שֶׁהֲרֵי נָקוּד בְּפַתַּח,
וְאִם הָיָה וְאֵל שֵׁם דָּבָר הָיָה נָקוּד בְּצֵירֵי. וְיוֹנָתָן תִּרְגֵּם: "בְּמַרְעָא קַשְׁיָא יִתְעָרְעוּן", עָשָׂה
אֶל (סא"א: עַל) לְשׁוֹן 'קָשֶׁה', וְלִי נִרְאֶה שֶׁפֵּרַשְׁתִּי כֹּהֹגֶן:
יַחַד לֹא יְרוֹמֵם. "כַּחֲדָא לָא יְהַכּוּן בְּקוֹמָא זְקוּפָא" (תרגום יונתן):

Verse 8

אֲמַגֶּנְךָ. אֶמְסָרְךָ בְּיַד אוֹיְבֶיךָ, כְּמוֹ "אֲשֶׁר מִגֵּן צָרִיךָ" (בראשית יד:כ)
נִכְמְרוּ. נִתְחַמְּמוּ, לְשׁוֹן אֲרָמִי, וְכֵן "עוֹרְנוּ כְּתַנּוּר נִכְמָרוּ" (איכה ה:י):

Verse 9

לֹא אָשׁוּב. מִדִּבְרֵי הַטּוֹב אֲשֶׁר אָמַרְתִּי (ויקרא כו:מד) "לֹא מְאַסְתִּים וְלֹא גְעַלְתִּים" לִהְיוֹת
מַשְׁחִית אֶת אֶפְרָיִם:
כִּי אֵל אָנֹכִי. הַמְקַיֵּם דְּבַר טוּבָתִי, וְאֵין מִדָּתִי לְהָנֵחַם עַל הַטּוֹב
בְּקִרְבְּךָ קָדוֹשׁ וְלֹא אָבוֹא בְּעִיר. אַחֶרֶת, כְּבָר הִבְטַחְתִּי לְהַשְׁרוֹת שְׁכִינָתִי בְּקִרְבְּךָ בִּירוּשָׁלַיִם,
וְלֹא אַשְׁרֶה אוֹתָהּ עוֹד עַל עִיר אַחֶרֶת. וְיֵשׁ מְפָרֵשׁ בְּעִיר לְשׁוֹן 'שִׂנְאָה', כְּמוֹ (שמואל א
כח:טז) "וַיְהִי עָרֶךְ":

Verse 10

כְּאַרְיֵה יִשְׁאָג. עוֹד יִשְׁאָג לָהֶם כְּאַרְיֵה שֶׁיֵּצְאוּ מִן הַגָּלִיּוֹת וְיִלְכוּ אַחֲרָיו
וְיֶחֶרְדוּ בָּנִים מִיָּם. "וְיִתְכַּנְּשׁוּן גָּלְוָתָא מִמַּעֲרָב" (תרגום יונתן):

Chapter 12

Verse 1

סְבָבוּנִי. כְּבָר בְּכַחַשׁ וּבְמִרְמָה אֶפְרַיִם וּבֵית יִשְׂרָאֵל, מַלְכֵי עֲשֶׂרֶת הַשְּׁבָטִים וְכָל הָעָם, אֲבָל
יְהוּדָה עוֹדֶנּוּ רָד עִם אֵל, מוֹשֵׁל עוֹד בְּיִרְאַת אֱלֹהִים. רָד כְּמוֹ (במדבר כד:יט) "וְיֵרֶד
מִיַּעֲקֹב", עוֹד מַלְכֵיהֶם עִם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא

Verse 2

רוֹעֶה רוּחַ. לְשׁוֹן ׳רֵיעַ׳, מִתְחַבֵּר לְדִבְרֵי רוּחַ לְהָעֲבוֹדָה זָרָה. וְשָׁמָּן שֶׁלָּהֶם לְמִצְרַיִם
מוֹבִילִים לָתֵת שֹׁחַד לְמִצְרַיִם לַעֲזוֹר אוֹתִי:

Verse 3

וְרִיב לַה׳ עִם יְהוּדָה. אֱלֹהֵיהֶם הוּא מַגִּיד אֶת דִּבְרֵי רִיבוֹ אֲשֶׁר עָשׂוּ לוֹ אֲחֵיהֶם בֵּית
יִשְׂרָאֵל, וְלֹא יִתְמְהוּ בְּפָקְדוֹ עַל יַעֲקֹב כִּדְרָכָיו :

Verse 4

בַּבֶּטֶן עָקַב אֶת אָחִיו. כָּל זֶה עָשִׂיתִי לוֹ, אֲחָזוֹ בְּעַקֵּבוֹ סִימָן שֶׁהוּא יִהְיֶה לוֹ גְּבִיר
(בראשית כז:כט):

Verse 5

בָּכָה. הַמַּלְאָךְ:
וַיִּתַּנֵּן לוֹ. כְּשֶׁאָמַר לוֹ "לֹא אֲשַׁלֵּחֲךָ כִּי אִם בֵּרַכְתָּנִי" (בראשית לב:כז), הַמַּלְאָךְ הָיָה
מְבַקֵּשׁ מִמֶּנּוּ: "הַנַּח לִי עַכְשָׁיו, סוֹפוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְגָלוֹת עָלֶיךָ בְּבֵית אֵל, וְשָׁם
יִמְצָאֵנוּ וְשָׁם יְדַבֵּר עִמָּנוּ, וְהוּא וַאֲנִי נַסְכִּים לְךָ עַל הַבְּרָכוֹת שֶׁבֵּרַכְתָּךְ יִצְחָק". וְאוֹתוֹ
מַלְאָךְ שָׂרוֹ שֶׁל עֵשָׂו הָיָה (בראשית רבה עז:ג), וְהָיָה מְעַרְעֵר עַל הַבְּרָכוֹת:

Verse 6

וַה׳ אֱלֹהֵי הַצְּבָאוֹת ה׳ זִכְרוֹ. כַּאֲשֶׁר הָיִיתִי מֵאָז כֵּן אֲנִי עַתָּה, וְאִם הֱיִיתֶם הוֹלְכִים עִמִּי
בְּתָמִימוּת כְּיַעֲקֹב אֲבִיכֶם (בראשית כה:כז), הָיִיתִי נוֹהֵג עִמָּכֶם כַּאֲשֶׁר נָהַגְתִּי עִמּוֹ:

Verse 7

וְאַתָּה בֵּאלֹהֶיךָ תָּשׁוּב. בְּהַבְטָחָתוֹ וּבְמִשְׁעַנְתּוֹ שֶׁהוּא מַבְטִיחֲךָ אַתָּה יָכוֹל לִסְמֹךְ וְתָשׁוּב אֵלָיו,
רַק "חֶסֶד וּמִשְׁפָּט שְׁמֹר" (מיכה ו:ח) וּמֶבְטָח אַתָּה לְקַוּוֹת לְיִשְׁעוֹ תָּמִיד:

Verse 8

כְּנַעַן בְּיָדוֹ מֹאזְנֵי מִרְמָה. אַתֶּם סְמוּכִים עַל בִּצְעֲכֶם, שֶׁאַתֶּם סוֹחֲרִים וְרַמָּאִים, וְעַל עָשְׁרְכֶם
אַתֶּם אוֹמְרִים: "אַךְ עָשַׁרְתִּי" (הושע יב:ט), וְלֹא אֶעֱבֹד אֶת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא:

Verse 9

מָצָאתִי אוֹן לִי. אוֹן – כֹּחַ. וּמִדְרָשׁ אַגָּדָה הָיָה דּוֹרֵשׁ רַבִּי שִׁמְעוֹן זצ"ל: " מָצָאתִי אוֹן
לִי " – מָצָאתִי לִי שְׁטָר חוֹב שֶׁיֵּשׁ לִי מַלְכוּת עַל יִשְׂרָאֵל, "וַיִּלְכּוּ גַּם אֶחָיו וַיִּפְלוּ וְגוֹ'
הִנֵּנוּ לְךָ לַעֲבָדִים" (בראשית נ:יח). "אוֹן לִי" – דִּינִי שְׁטָר, כְּמוֹ "כּוֹתְבִין עָלָיו
אוֹנוֹ", וּכְמוֹ "בְּאוֹנִי אֶחָד וּבְטִימִי אַחַת" בְּבְרֵאשִׁית רַבָּה (בראשית רבה ב ב). וְזֶה
פֵּרוּשׁוֹ: " וַיֹּאמֶר אֶפְרַיִם אַךְ עָשַׁרְתִּי מָצָאתִי אוֹן לִי " – יָרְבָעָם בֶּן נְבָט שֶׁהָיָה מִשֵּׁבֶט
אֶפְרַיִם מִתְפָּאֵר בְּעַצְמוֹ וְאוֹמֵר: " אַךְ עָשַׁרְתִּי, מָצָאתִי אוֹן לִי " – שְׁטָר אֶחָד שֶׁכָּל יִשְׂרָאֵל
עֲבָדִים לִי, שֶׁאֲבִי קָנָה אוֹתָם, דִּכְתִיב: "וַיִּלְכּוּ גַּם אֶחָיו וַיִּפְלוּ לְפָנָיו וַיֹּאמְרוּ הִנֵּנוּ לְךָ
לַעֲבָדִים", וּמַה שֶּׁקָּנָה עֶבֶד קָנָה רַבּוֹ, וְכָל מָמוֹנָם שֶׁלִּי. לְפִיכָךְ אֵין בִּי חֵטְא אִם אֶטּוֹל כָּל
אֲשֶׁר לָהֶם כִּי הֵם עַבְדַי. מַה כְּתִיב אַחֲרָיו? "וְאָנֹכִי ה׳ אֱלֹהֶיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם" (שמות כ:ב)
– גְּדֹלָה הַבָּאָה לְאָבִיךָ בְּמִצְרַיִם מֵאִתִּי הָיְתָה. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: "הִנֵּנוּ לְךָ לַעֲבָדִים"
לֹא שָׂכַחְתָּ, אֲבָל "אָנֹכִי ה׳ אֱלֹהֶיךָ" שֶׁנֶּאֱמַר בַּעֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת שָׂכַחְתָּ, שֶׁהֶעֱמַדְתָּ שְׁנֵי עֲגָלִים,
אֶחָד בְּבֵית אֵל וְאֶחָד בְּדָן. וּלְעִנְיָן פְּשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא, אַתָּה אוֹמֵר " מָצָאתִי אוֹן לִי " עַל
יְדֵי עֹשֶׁק וּמֹאזְנֵי מִרְמָה. "וְאָנֹכִי ה׳ אֱלֹהֶיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם" – שָׁם הִבְטַחְתִּי בֵּין טִפָּה שֶׁל
בְּכוֹר לְטִפָּה שֶׁאֵינָהּ שֶׁל בְּכוֹר, אַף אֲנִי הַיּוֹדֵעַ וְנִפְרָע מִמֹּאזְנֵי מִרְמָה הָעֲשׂוּיִין מִבְּלִי הָבִין
וּמַהֲטוֹמֵן מִשְּׁקָלוֹתָיו בְּמֶלַח כְּדֵי לְרַמּוֹת.
כָּל יְגִיעַי לֹא יִמְצְאוּ לִי. טוֹב לְךָ אִם אָמַרְתָּ בְּלִבְּךָ: "כָּל מָמוֹנִי לֹא יֶהֱא בּוֹ סְפוּק לְכַפֵּר
עַל עֲוֹנִי אֲשֶׁר חָטָאתִי". כֵּן תִּרְגֵּם יוֹנָתָן "נָבִיא אֲמַר לְהוֹן כָּל עוּתְרֵיכוֹן לָא יִתְקְיֵם
לְכוֹן בְּיוֹם תּוּשְׁלָמַת חוֹבֵיכוֹן":

לֹא יִמְצְאוּ. לֹא יַסְפִּיקוּ, כְּמוֹ (במדבר יא:כב) "וּמָצָא לָהֶם". וְלֹא יִתֵּכֶן לְפָרֵשׁ כָּל יְגִיעַי – כָּל הַיְגִיעִים לְבַקֵּשׁ עֲוֹנִי וְלֹא יִמְצְאוּ לִי עָוֹן, שֶׁאִם כֵּן הָיָה רָאוּי לִכְתֹּב כָּל יְגִעַ בְּלֹא יו"ד וְלִנְקֹד בְּצֵירֵ"י, אֲבָל עַתָּה אֵינוֹ לְשׁוֹן יְגִעַ, אֶלָּא לְשׁוֹן יְגִיעַ, כִּימֵי מוֹעֵד. כִּימֵי מוֹעֵד הָרִאשׁוֹן שֶׁהָיָה "יַעֲקֹב אִישׁ תָּם יוֹשֵׁב אֹהָלִים" (בראשית כה:כז)

Verse 10

עוֹד אוֹשִׁיבְךָ בָּאֳהָלִים. אַכְרִית מִתּוֹכְךָ סוֹחֲרֵי מִרְמָה וְאוֹשִׁיבְךָ בָּאֳהָלִים, אֲעֲמִיד מִתּוֹכְךָ תַּלְמִידִים עוֹסְקִים בַּתּוֹרָה:
כִּימֵי מוֹעֵד. כִּימֵי מוֹעֵד הָרִאשׁוֹן שֶׁהָיָה "יַעֲקֹב אִישׁ תָּם יוֹשֵׁב אֹהָלִים" (בראשית כה:כז)

Verse 11

וְדִבַּרְתִּי עַל הַנְּבִיאִים. לְהוֹכִיחַ אֶתְכֶם וּלְהַזְהִיר אֶתְכֶם לַמּוּטָב:
וּבְיַד הַנְּבִיאִים אֲדַמֶּה. נִרְאֵיתִי לָהֶם בְּכַמָּה דְּמְיוֹת (יחזקאל א:כו). דָּבָר אַחֵר: אֲדַמֶּה לָהֶם דְּבָרַי עַל יְדֵי מְשָׁלִים כְּדֵי לְיַשְּׁבָם עַל שׁוֹמְעֵיהֶם:

Verse 12

אִם גִּלְעָד אָוֶן. אִם בָּא לָהֶם שֶׁבֶר וְאוֹנֶס, הֵם גָּרְמוּ לְעַצְמָם, כִּי אַךְ שָׁוְא הָיוּ, וּבַגִּלְגָּל שְׁוָרִים זִבְּחוּ לַעֲבוֹדָה זָרָה:
גַּם מִזְבְּחוֹתָם. רַבִּים כְּגַלִּים שֶׁעַל תַּלְמֵי שָׂדָי, תַּלְמֵי שָׂדָי הִיא מַעֲנִית הַמַּחֲרֹשָׁה קְרוּיָה תֶּלֶם:

Verse 13

וַיִּבְרַח יַעֲקֹב שְׂדֵה אֲרָם וְגוֹ'. כְּאָדָם שֶׁאוֹמֵר נֶאֱזוֹר עַל הָרִאשׁוֹנוֹת שֶׁהִבַּרְנוּ לְמַעְלָה "וַיְשַׁלַּח אֶל מַלְאָךְ" (הושע יב:ה), וְעוֹד זֹאת עָשִׂיתִי לוֹ הֶצְרֵךְ לִבְרֹחַ שְׂדֵה אֲרָם יְדַעְתֶּם אֵיךְ שְׁמַרְתִּיו:
וּבְאִשָּׁה שָׁמַר. אֶת הַצֹּאן:

Verse 14

וּבְנָבִיא הֶעֱלָה ה' וְגוֹ'. וְעַל שֶׁאַתֶּם מְבַזִּין אֶת הַנְּבִיאִים וּמַלְעִיגִין בְּדִבְרֵיהֶם (דברי הימים ב לו:טז), הֲלֹא בְּנָבִיא הֶעֱלָה וְגוֹ':

Verse 15

הַכְעִיס אֶפְרַיִם. לְבוֹרְאוֹ, לְבַזּוֹת אֶת נְבִיאָיו וְלִבְגֹּד בּוֹ:
תַּמְרוּרִים. הֵם לוֹ, כִּי דָּמָיו אֲשֶׁר שָׁפַךְ בְּהַחֲטִיאוֹ אֶת יִשְׂרָאֵל לְהֶצֵּד לַעֲבוֹדָה זָרָה, וְהַמַּחֲטִיאוֹ לָאָדָם קָשֶׁה לוֹ מִן הַהוֹרְגוֹ, כַּאֲשֶׁר אָנוּ לְמֵדִין מֵעִמּוֹן וּמוֹאָב שֶׁהִטְעוּ אֶת יִשְׂרָאֵל לְהֶצֵּד לְבַעַל פְּעוֹר (במדבר כה:ג), וְעָנְשָׁן הַכָּתוּב יוֹתֵר מִמִּצְרִי וַאֲדוֹמִי שֶׁטָּבְעוּם בַּנָּהָר וְיָצְאוּ בַּחֶרֶב לִקְרָאתָם (ספרי דברים רנב:ג):
עָלָיו יִטּוֹשׁ. עָלָיו יַטִּילֵם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְיָרֶם יָד בַּמֶּלֶךְ", שֶׁחֵרֵף אֶת שְׁלֹמֹה, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (מלכים א יא:כו): "וַיָּרֶם יָד בַּמֶּלֶךְ", שֶׁהוֹכִיחוּ בָּרַבִּים עַל אֲשֶׁר בָּנָה שְׁלֹמֹה אֶת הַמִּלּוֹא, כִּדְמָפֹרָשׁ בְּחֶלֶק (סנהדרין קא, ב):
חֶרְפָּתוֹ. הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁהָרֵי הוּא הֵרַע לַעֲשׂוֹת יוֹתֵר מִמֶּנּוּ (הושע א:ד):

Chapter 13

Verse 1

כְּדַבֵּר אֶפְרַיִם רְתֵת. כְּשֶׁקִּנֵּא יָרָבְעָם לַמָּקוֹם וְדִבֵּר כְּנֶגֶד שְׁלֹמֹה דְּבָרִים קָשִׁים וּבְרָעָה (סנהדרין קא ב), שֶׁהָרֵי מֶלֶךְ גָּדוֹל הָיָה שְׁלֹמֹה:
נָשָׂא הוּא בְּיִשְׂרָאֵל. מִשֶּׁם זָכָה לְהִנָּשֵׂא לִהְיוֹת מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל (מלכים א יב:כ):
וַיֶּאְשַׁם בַּבַּעַל. כֵּיוָן שֶׁעָלָה לִגְדֻלָּה, וַיֶּאְשַׁם בַּעֲבוֹדָה זָרָה:
וַיָּמָת. נִכְרַת בֵּית יָרָבְעָם (מלכים א יד:י), וְכֵן בֵּית אַחְאָב (מלכים א כא:כא). וְיוֹנָתָן תִּרְגֵּם: "כַּד מְמַלֵּל תַּד מִדְבֵּית אֶפְרַיִם רְתִיתָא אָחִיד לְהוֹן לְעַמְמָיָא, מִתְרַבְרְבִין הֲווֹ בְּיִשְׂרָאֵל, וְכַדּוּ דְּחָבוּ בְּפוּלְחָן טָעוּתָא מִתְקַטְּלִין"

Verse 2

עַתָּה. בֵּית יְהוּא שֶׁרָאוּ כָּל זֹאת יוֹסִיפוּ לַחֲטֹא:
כְּתִבוּנָם.:
זוֹבְחֵי אָדָם עֲגָלִים יְשָׁקוּן. כְּמֹרֵי הַמֶּלֶךְ אוֹמְרִים לְיִשְׂרָאֵל מִי שֶׁזּוֹבֵחַ בְּנוֹ לַעֲבוֹדָה זָרָה,
כְּדַאי הוּא לִהְיוֹת נוֹשֵׁק הָעֵגֶל, שֶׁהֲרֵי דּוּרוֹן הָבִיב הִקְרִיב לוֹ. כָּךְ פֵּרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ
בְּסַנְהֶדְרִין (סנהדרין סג, ב). וּמְיֻשָּׁב הוּא עַל לְשׁוֹן הַמִּקְרָא יוֹתֵר מִתַּרְגּוּם שֶׁל יוֹנָתָן:

Verse 3

וְכַטַּל מַשְׁכִּים הוֹלֵךְ. "וּקְטָלָא דְּמוֹהִי פָּסִיק" (תרגום יונתן):
כְּמוֹץ יְסוֹעֵר מִגֹּרֶן. "כְּמוֹצָא דְּנָשְׁבָה רוּחַ מֵאִידָרָא":
יְסֹעֵר. אֲשֶׁר סְעָרָה תִּשָּׂאֵנּוּ:

Verse 4

וְאָנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ. וְלֹא הָיָה לְךָ לְמָרוֹד בִּי:

Verse 5

אֲנִי יְדַעְתִּיךָ. נָתַתִּי לֵב לָדַעַת צָרְכְּךָ וְסִפַּקְתִּיךָ
תַּלְאוּבוֹת. אֵין לוֹ דְּמִיוֹן, וּפִתְרוֹנוֹ לְפִי עִנְיָנוֹ: תֵּל שֶׁאוֹבִין בּוֹ כָּל טוֹבָה וְאֵין
מוֹצְאִין:

Verse 6

כְּמַרְעִיתָם. כַּאֲשֶׁר בָּאוּ לְאֶרֶץ מַרְעִיתָם וְהָיוּ שְׂבֵעִים, אָז
שָׂבְעוּ וַיָּרָם לִבָּם. כְּמוֹ "וַיָּרָם בַּמַּטֶּה" (שמות ז:כ), לְשׁוֹן 'מֵרִים'. דָּבָר אַחֵר: וַיָּרָם
בְּכָאן וַיִּגְבַּהּ הוּא עַצְמוֹ:

Verse 7

עַל דֶּרֶךְ אָשׁוּר. כָּל 'אַשּׁוּר' שֶׁבַּמִּקְרָא דָּגֹשׁ, וְזֶה רָפֵי, שֶׁאֵינוֹ שֵׁם מָקוֹם אֶלָּא אֶאֱרוֹב
וְאֶשְׁקוֹד, כְּמוֹ "אֲשׁוּרֶנּוּ וְלֹא קָרוֹב" (במדבר כד:יז):

Verse 8

כְּדֹב שַׁכּוּל. כְּמוֹ 'שׁוֹכֵל', כַּאֲשֶׁר תֹּאמַר 'חָנוּן' וְ'רַחוּם', כָּךְ שַׁכּוּל. כְּלוֹמַר, כֵּלּוֹ לָבוּשׁ
שְׁכוּלִים וּמוּכָן לְשַׁכֵּל אֲנָשִׁים:
וְאֶקְרַע סְגוֹר לִבָּם. כְּדֶרֶךְ הַדֹּב אוֹחֵז צִפָּרְנָיו בֶּחָזֶה וְקוֹרֵעַ עַד הַלֵּב. לָשׁוֹן אַחֵר: סְגוֹר
לִבָּם – אֶת לִבָּם הַסָּגוּר מִלְּהָבִין לָשׁוּב אֵלַי:

Verse 9

שִׁחֶתְךָ יִשְׂרָאֵל. חִבַּלְתָּ עַצְמְךָ יִשְׂרָאֵל, כִּי בִי פָּשַׁעְתָּ, מָרַדְתָּ בְּעֶזְרְךָ, וּמִקְרָא קָצָר הוּא זֶה,
וְהַמֻּבִין בִּלְשׁוֹן הַמִּקְרָא מְיֻשָּׁב הוּא עַל הַלֵּב:
כִּי בִי. כִּי בִי הָיָה הַמֶּרֶד אֲשֶׁר מָרַדְתָּ, וְאִם תֹּאמַר מַה אִכְפַּת לְךָ? בְּעֶזְרְךָ מָרַדְתָּ כְּשֶׁמָּרַדְתָּ
בִּי:

Verse 10

אֱהִי מַלְכְּךָ אֵפוֹא. יוֹנָתָן תִּרְגֵּם: "אַיֵּה מַלְכָּךְ". וַאֲנִי אוֹמֵר, אֵינוֹ צָרִיךְ לְעָקְרוֹ
מִמַּשְׁמָעוּתוֹ. "אֱהִי" – עוֹמֵד מִנֶּגֶד לִרְאוֹת "אֵפוֹא מַלְכֶּךָ", שֶׁאֶעֱשֶׂה עַצְמִי רוֹאֶה מָה אַחֲרִיתְךָ.
"אֵפֹא מוֹשִׁיעֶךָ".

Verse 11

Verse 12

צָרוּר עָוֹן אֶפְרַיִם. לֹא וִתַּרְתִּי עָלָיו, ״צָפוּן הוּא אִתִּי״ (דברים לב:לד):

Verse 13

כִּי עֵת. צָרָה בָּאָה לוֹ, אֲשֶׁר לֹא יוּכַל לַעֲמֹד וּלְהִתְקַיֵּם:
בְּמִשְׁבַּר בָּנִים. שֶׁהַיּוֹלֶדֶת יוֹשֶׁבֶת עָלָיו לֵילֵד, וּבְלַעַ״ז קוֹרִין לְמַשְׁבֵּר שיל״א:
בְּמִשְׁבַּר בָּנִים. כְּמַשְׁבֵּר הֶעָשׂוּי לְלֵידַת בָּנִים:

Verse 14

מִיַּד שְׁאוֹל אֶפְדֵּם. אֲנִי הוּא שֶׁהָיִיתִי פּוֹדֶם מִיַּד שְׁאוֹל וְגוֹאֲלָם מִמָּוֶת, אֲבָל עַתָּה אֱהִי דְבָרֶיךָ מָוֶת אֶשִׂים עַצְמִי לְדַבֵּר עָלֶיךָ דִּבְרֵי מָוֶת:
: אֱהִי. קוֹטֶב עָלֶיךָ גְּזֵרַת שְׁאוֹל
נֹחַם יִסָּתֵר מֵעֵינָי. לֹא אֶנָּחֵם עַל הָרָעָה הַזֹּאת. ׳נֹחַם׳ לְשׁוֹן ׳נִחוּם׳, וְהַמֵּ״ם מִשֹּׁרֶשׁ הַתֵּבָה, כְּמוֹ מֵ״ם שֶׁל ״נֹעַם״, שֶׁהֲרֵי הַטַּעַם לְמַעְלָה וְהַחֵי״ת נָקוּד פַּתַח, וְאִם הָיָה לְשׁוֹן ׳נָח׳ וְהַמֵּ״ם מְשֻׁמָּשׁ בּוֹ לְשׁוֹן רַבִּים, הָיָה טַעְמוֹ תַּחַת הַחֵי״ת וּנְקוּדָה קָמַץ, ״נֹחָם״ (משלי כ:כט), ״רוּחָם״ (שופטים ח:ג).

Verse 15

כִּי הוּא בֵּין אַחִים יַפְרִיא. תִּרְגֵּם יוֹנָתָן: ״אֲרֵי אִינּוּן מִתְקָרְיָין בְּנִין וְעוֹבָדִין מְקַלְקְלִין אַסְגִּיאוּ״. אַחִים – לְשׁוֹן ׳דָּבָר רַע׳, כְּמוֹ (יחזקאל כא:כ) ״אֶת עֲשׂוֹיָה לַבָּרָק״, ״וֶאֱמָר אָח אֶל כָּל תּוֹעֵבוֹת״ (יחזקאל ו:יא).
יַפְרִיא. לְשׁוֹן ״פּוֹרֶה רֹאשׁ וְלַעֲנָה״ (דברים כט:יז). וַאֲנִי אוֹמֵר ׳אַחִים׳ לְשׁוֹן ״וַתִּרְעֶינָה בָּאָחוּ״ (בראשית מא:ב), בֵּין אַחִים יַפְרִיא – מַפְרִיחַ וְצוֹמֵחַ בָּאָחוּ בֵּין אַחִים, בֵּין הַגְּדֵל בְּפַלְגֵי מַיִם אֲשֶׁר תָּמִיד יַפְרִיא. וּלְפִי שֶׁדַּמָּהוּ לְאָחוּ הוּא אוֹמֵר יָבֹא קָדִים וְיָבוֹשׁ מְקוֹרוֹ. דָּבָר אַחֵר: כִּי הוּא בֵּין אַחִים יַפְרִיא – יָרְבָּעָם הוּא בֶּן שֶׁהִפְרִיא אֲחֵוָתָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל, עַל יְדֵי נָחְלְקוּ לִשְׁנֵי מַמְלָכוֹת. יַפְרִיא לְשׁוֹן ״פֶּרֶא אָדָם״ (בראשית טז:יב).
יָבוֹא קָדִים. ״מֶלֶךְ תַּקִּיף כְּרוּחַ קִידוּמָא בְּמֵימְרָא דַּה׳ מֵאוֹרַח מִדְבָּרָא יִסַּק״:
הוּא יִשְׁסֶה. אוֹתוֹ הַמֶּלֶךְ יִשְׁסֶה אוֹצְרוֹת כָּל כְּלֵי חֶמְדָּתוֹ:

Chapter 14

Verse 1

תֵּאָשֵׁם שֹׁמְרוֹן. מֵעַתָּה תִּגָּלֶה אַשְׁמָתָהּ:
הָרִיּוֹתָיו. נָשִׁים מְעֻבָּרוֹת שֶׁבְּתוֹכָהּ:

Verse 2

שׁוּבָה יִשְׂרָאֵל. שֶׁבְּאֶרֶץ יְהוּדָה, פֶּן יִקְרֶה אֶתְכֶם כְּשׁוֹמְרוֹן. לְכָךְ נִסְמְכוּ הָעִנְיָנִים. מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁמָּרְדָה עָלָיו מְדִינָה, שָׁלַח הַמֶּלֶךְ פּוֹלִימַרְכוֹס וְאָמַר לְהַחֲרִיבָהּ. הָיָה אוֹתוֹ פּוֹלִימַרְכוֹס בָּקִי וּמְיֻשָּׁב, אָמַר לָהֶם: טִלּוּ לָכֶם יָמִים, וְאִם לָאו אֲנִי עוֹשֶׂה לָכֶם כְּדֶרֶךְ שֶׁעָשִׂיתִי לִמְדִינָה פְּלוֹנִית וּלְחַבְרוֹתֶיהָ, וּלְאִיפַּרְכְיָא פְּלוֹנִית וּלְחַבְרוֹתֶיהָ. לְכָךְ נֶאֱמַר: ״תֶּאְשַׁם שֹׁמְרוֹן״ (הושע יג:טז), וְאוֹמֵר: ״שׁוּבָה יִשְׂרָאֵל עַד ה׳ אֱלֹהֶיךָ״ כִּדְאִיתָא בְּסִפְרִי בְּפָרָשַׁת וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בַּשִּׁטִּים:
עַד ה׳ אֱלֹהֶיךָ. תָּנֵי בְּשֵׁם רַבִּי מֵאִיר (פסיקתא דרב כהנא כד,יג): שׁוּבָה יִשְׂרָאֵל בְּעוֹד שֶׁהוּא ה׳ בְּמִדַּת הָרַחֲמִים, וְאִם לָאו – אֱלֹהֶיךָ מִדַּת הַדִּין, עַד דְּלָא יִתְעֲבֵד סַנְגּוֹרְיָא קַטֵּגוֹרְיָא:
כִּי כָשַׁלְתָּ. בָּאוּ לְךָ מִכְשׁוֹלִים בְּעַד עֲוֹנֶיךָ:

Verse 3

כָּל תִּשָּׂא עָוֹן. כָּל עֲוֹנוֹתֵינוּ סְלַח:
וְקַח טוֹב. וְלַמְּדֵנוּ דֶּרֶךְ טוֹב. דָּבָר אַחֵר: מְעַט מַעֲשִׂים טוֹבִים שְׁבְּיָדֵינוּ קַח בְּיָדְךָ וְשָׁפְטֵנוּ אַתָּרֵיהֶם, וְכֵן דָּוִד אוֹמֵר ״מִלְּפָנֶיךָ מִשְׁפָּטִי יֵצֵא עֵינֶיךָ תֶּחֱזֶינָה מֵישָׁרִים״ (תהלים יז:ב).
דָּבָר אַחֵר: וְקַח טוֹב – וְקַבֵּל הוֹדָיָה מֵאִתָּנוּ, שֶׁנֶּאֱמַר ״טוֹב לְהֹדוֹת לַה׳״ (תהלים צב:ב):

וּנְשַׁלְּמָה פָרִים. שֶׁהָיָה לָנוּ לְהַקְרִיב לְפָנֶיךָ, נְשַׁלֵּם אוֹתָם בְּרִצּוּי דִּבְרֵי שְׂפָתֵינוּ (יומא פו, ב):

Verse 4

אַשּׁוּר לֹא יוֹשִׁיעֵנוּ. עוֹד זֹאת אָמְרוּ לְפָנָיו: לֹא נְבַקֵּשׁ עוֹד עֻזַּרְתּ אָדָם, לֹא מֵאַשּׁוּר וְלֹא מִמִּצְרַיִם:
עַל סוּס לֹא נִרְכָּב. זוֹ הִיא עֻזַּרְתּ מִצְרַיִם, שֶׁהָיוּ שׁוֹלְחִים לָהֶם סוּסִים, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ: לְיֹשַׁעְיָה (ישעיה ל:טז) "לֹא כִי עַל סוּס נָנוּס וְעַל קַל נִרְכָּב": וְלֹא נֹאמַר עוֹד לְמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ. שֶׁהֵם אֱלֹהֵינוּ:
אֲשֶׁר בְּךָ. לְבַדְּךָ תִּהְיֶה תִּקְוָתֵנוּ, הַמְרַחֵם יָתוֹמִים:

Verse 5

אֶרְפָּא מְשׁוּבָתָם. אָמַר הַנָּבִיא: כָּךְ אָמַר לִי רוּחַ הַקֹּדֶשׁ, מֵאַחַר שֶׁאִמְרוּ לְפָנַי כֵּן, אֶרְפָּא מְשׁוּבָתָם וְאֹהֲבֵם בְּנִדְבַת רוּחִי, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָן רְאוּיִין לְאַהֲבָה, אֶתְנַדֵּב לְאַהֲבָתָם, כִּי שָׁב אַפִּי מֵמֶּנּוּ (תנחומא, עקב ד):

Verse 6

וְיַךְ. הַטַּל אֶת שָׁרָשָׁיו וְיַצְלִיחֵם. כַּלְּבָנוֹן – כְּשָׁרְשֵׁי אִילָנֵי הַלְּבָנוֹן שֶׁהֵם גְּדוֹלִים:

Verse 7

יֵלְכוּ יוֹנְקוֹתָיו. "יִסְגּוֹן בְּנִין וּבְנָן, וִיהִי כְּזִיו מְנָרְתָא דְּקוּדְשָׁא זִיוָהוֹן וְרֵיחֲהוֹן כְּרֵיחַ קְטֹרֶת בּוּסְמָנִיָּא":
כַּלְּבָנוֹן. כְּבֵית מַקְדְּשָׁא:

Verse 8

יָשׁוּבוּ יֹשְׁבֵי בְצִלּוֹ. אוֹתָן שֶׁהָיוּ כְּבָר יוֹשְׁבִים בְּצֵל הַלְּבָנוֹן, שֶׁדָּמָה בּוֹ יִשְׂרָאֵל וּבֵית הַמִּקְדָּשׁ (הושע ו:ז), וְעַכְשָׁיו גָּלוּ מֵעִמּוֹ, יָשׁוּבוּ אֵלָיו:
זִכְרוֹ כְּיֵין לְבָנוֹן. "כְּדּוּכְרָן יַבְּוֹת חֲצוֹצְרָתָא דְּעַל חֲמַר עַתִּיק דְּמִתְנַסְּכִין בְּבֵית מַקְדְּשָׁא", שֶׁהָיוּ תּוֹקְעִין בַּחֲצוֹצְרוֹת עַל הַנְּסָכִים כְּשֶׁהַלְוִיִּם אוֹמְרִים בַּשִּׁיר:

Verse 9

אֶפְרַיִם. יֹאמַר: "מַה לִּי עוֹד לָלֶכֶת אַחֲרֵי הָעֲצַבִּים?" וְיָשׁוּבוּ מֵעֲבוֹדָה זָרָה. (מלכים א יב:כח-כט) אֲנִי אֶעֱנֶה וּמְצָאתִיו:
וַאֲשׁוּרֶנּוּ. אֶרְאֶה בְּעָנְיוֹ:
אֲנִי כִּבְרוֹשׁ רַעֲנָן. אֲנִי לוֹ נִכְפָּף לִהְיוֹת אוֹחֵז יָדוֹ בִּי, כִּבְרוֹשׁ רַעֲנָן הַנִּכְפָּף לָאָרֶץ שֶׁאָדָם אוֹחֵז בַּעֲנָפָיו, כְּלוֹמַר אֶהְיֶה מָצוּי לוֹ:
מִמֶּנִּי פִּרְיְךָ נִמְצָא. וַהֲלֹא אֲנִי הוּא שֶׁכָּל טוֹבָתְךָ מֵאִתִּי בָּאָה:

Verse 10

מִי חָכָם. בָּכֶם וְיָבֵן אֵלֶּה. מִי חָכָם בָּכֶם וְיִתְבּוֹנֵן לָתֵת לֵב לְכָל אֵלֶּה וְיָשׁוּב אֵלַי:
וּפוֹשְׁעִים יִכָּשְׁלוּ בָם. בִּשְׁבִילָם, עַל שֶׁלֹּא הָלְכוּ בָהֶן. כֵּן תִּרְגֵּם יוֹנָתָן: